

Opdrachtgever

SZW

Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Opdrachtnemer

SEO Economisch Onderzoek / L. Kok, C.

Berden, M. Lammers, R. Scholte, M.

Von Bergh

Onderzoek

*Duurzaamheid schuldtrajecten : de
financiële positie van ex-schuldenaren*

Einddatum – 1 oktober 2015

Categorie

Levensomstandigheden

Duurzaamheid schuldtrajecten : de financiële positie van ex- schuldenaren

Conclusie

Wat gebeurt er met schuldenaren die met succes een schuldtraject hebben doorlopen? Hoe ontwikkelt hun financiële positie zich? Hebben zij vaker een baan na beëindiging van een schuldtraject? Vallen zij terug in schulden? En wat doen gemeenten om terugval te voorkomen? Deze vragen staan centraal in dit onderzoek. In de analyse zijn drie trajecttypen onderscheiden: het wettelijk (WSNP) traject en twee typen minnelijke trajecten: schuldbemiddeling en saneringskrediet. Het onderzoek laat zien dat door de crisis veel ex-schuldenaren na beëindiging van hun schuldtraject hun baan zijn kwijtgeraakt. Dit geldt sterker na een WSNP-traject en een schuldbemiddelingstraject. Na beëindiging van een traject heeft vier jaar later 4 tot 7 procent opnieuw een betalingsachterstand op een nieuw afgesloten krediet en 9 tot 16 procent een betalingsachterstand op de premie voor de Zorgverzekeringswet. De kans op terugval is na een schuldbemiddelingstraject kleiner dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet. Tijdens en na een WSNP-traject bieden gemeenten weinig hulp om terugval te voorkomen.

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/oipyn39s>

Duurzaamheid schuldentrajecten

Amsterdam, oktober 2015
In opdracht van het ministerie van SZW

Duurzaamheid schuldentrjecten

De financiële positie van ex-schuldenaren

L. Kok
C. Berden
M. Lammers
R. Scholte
M. Von Bergh

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2015-73

ISBN 978-90-6733-791-5

Copyright © 2015 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Samenvatting

Vanwege de crisis zijn veel ex-schuldenaren na beëindiging van hun schuldentraject hun baan kwijtgeraakt. Dit geldt sterker na een WSNP-traject en een schuldbemiddelingstraject. Na beëindiging van een traject heeft vier jaar later 4 tot 7 procent opnieuw een betalingsachterstand op een nieuw afgesloten krediet en 9 tot 16 procent een betalingsachterstand op de premie voor de Zorgverzekeringswet. De kans op terugval is na een schuldbemiddelingstraject kleiner dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet. Tijdens en na een WSNP-traject wordt relatief weinig hulp geboden door gemeenten om terugval te voorkomen.

Wat gebeurt er met schuldenaren die met succes een schuldentraject hebben doorlopen? Hoe ontwikkelt hun financiële positie zich? Hebben zij vaker een baan na beëindiging van een schuldentraject? Vallen zij terug in schulden? En wat doen gemeenten om terugval te voorkomen? Deze vragen staan centraal in dit onderzoek.

Drie typen schuldentrajecten

In de analyse is onderscheid gemaakt naar drie typen trajecten: het wettelijk (WSNP) traject en twee typen minnelijke trajecten: schuldbemiddeling en saneringskrediet. Bij het wettelijk traject en de schuldbemiddeling betaalt de schuldenaar in termijnen een deel van de schuld af aan de schuldeisers. Na afloop van een traject vindt finale kwijting van de resterende schuld plaats. Bij het saneringskrediet vindt finale kwijting van de schulden aan het begin van het traject plaats. De resterende schuld wordt overgenomen door de kredietbank. De schuldenaar betaalt drie jaar lang in maandelijkse termijnen de resterende schuld af aan de kredietbank.

Mensen in een schuldentraject hebben een zwakke positie op de arbeidsmarkt

Mensen in een schuldentraject hebben een zwakke positie op de arbeidsmarkt. 20 tot 30 procent van de ex-schuldenaren heeft een bijstandsuitkering, tegen 3 procent van alle Nederlanders tussen 18 en 65 jaar. Degenen met een saneringskrediet hebben de slechtste positie. Dit komt doordat een saneringskrediet vaker wordt aangeboden aan mensen waarvan verwacht wordt dat zij hun inkomenspositie niet verbeteren.

Financiële situatie na traject verslechterd

De financiële situatie van schuldenaren is verslechterd sinds de beëindiging van het traject. Dit heeft echter niets te maken met het traject, maar met de economische crisis. Vanwege de crisis zijn veel ex-schuldenaren hun baan kwijtgeraakt. De crisis heeft degenen met een WSNP- en schuldbemiddelingstraject harder geraakt dan de gemiddelde laagopgeleide in Nederland. Van de gemiddelde laagopgeleide in Nederland en mensen met een saneringskrediet heeft 5 tot 7 procentpunt zijn/haar baan verloren, van degenen met een schuldbemiddelingstraject 10 procentpunt en van degenen met een WSNP-traject 17 procentpunt.

Niet alle kredieten met betalingsachterstanden worden stopgezet na schuldentraject

Na het beëindigen van een schuldentraject worden niet alle kredieten met betalingsachterstanden stopgezet door de schuldeisers. Bij BKR blijft een deel van de mensen die succesvol een schuldentraject hebben beëindigd daardoor als schuldenaar geregistreerd. Mede daardoor kunnen mensen die een schuldentraject hebben beëindigd moeite hebben met het afsluiten van nieuwe kredieten. Dit probleem speelt vooral bij mensen die een WSNP-traject hebben doorlopen. Dit

komt vermoedelijk doordat schuldeisers niet actief worden geïnformeerd dat een traject met een schone lei is afgesloten.

Terugval in schulden

Vier jaar na beëindiging van het traject heeft 9 tot 15 procent één of meerdere nieuwe kredieten afgesloten. Degenen met een WSNP-traject hebben minder vaak een nieuw krediet afgesloten. Dit komt vermoedelijk doordat na een WSNP-traject schulden langer open blijven staan in de BKR-registratie, waardoor zij moeilijker een nieuw krediet kunnen afsluiten. Na beëindiging van een traject heeft vier jaar later 4 tot 6 procent weer een betalingsachterstand op een nieuw afgesloten krediet. Van degenen met een nieuw krediet gaat het om een derde tot de helft.

Vier jaar na beëindiging van een traject heeft 10 tot 14 procent een betalingsachterstand op de premie voor de Zorgverzekeringswet. De kans op terugval is na een schuldbemiddelingstraject kleiner dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet.

Dienstverlening gemeenten

Gemeenten zetten steeds vaker budgetbeheer in tijdens het schuldentraject. Van degenen die in 2007 een saneringskrediet hebben beëindigd heeft 9 procent tijdens het traject in budgetbeheer gezeten, terwijl dit in 2011 32 procent was. Bij de schuldbemiddelingstrajecten ging het om een toename van 43 procent naar 63 procent. Tijdens en na een WSNP-traject wordt nauwelijks dienstverlening ingezet.

Budgetbeheer tijdens het traject blijkt terugval in schulden te voorkomen. Budgetbeheer wordt het vaakst ingezet tijdens een schuldbemiddelingstraject. Daardoor vallen mensen na een schuldbemiddelingstraject minder vaak terug in schulden dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet. Van begeleiding tijdens het traject is geen effect gevonden op de kans op terugval. Het was niet mogelijk het effect van dienstverlening die wordt ingezet na afronding van het traject te meten.

Onderzoeksopzet

Om de vragen te beantwoorden is een data-analyse verricht op:

- Data van BKR over terugval in betalingsachterstanden op consumptief krediet en hypotheek. De data zijn geleverd voor een steekproef van circa 16.500 personen die in de periode 2007 t/m 2011 een wettelijk of minnelijk schuldentraject hadden beëindigd;
- Data van het CBS over de inkomenssituatie na afloop van het traject en over terugval in betalingsachterstanden in de Zorgverzekeringswet;
- Data van KWIZ over de dienstverlening die gemeenten aanbieden.

Alle analyses zijn uitgevoerd op de steekproef van BKR. De data van het CBS en van KWIZ zijn hieraan gekoppeld.

Daarnaast zijn interviews gevoerd met mensen die succesvol een schuldentraject hadden doorlopen en daarna weer zijn teruggevallen in schulden. Ook zijn gesprekken gevoerd met gemeenten.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	1
2	Kenmerken schuldenaren	5
3	Financiële situatie na beëindiging schuldentraject	9
4	Terugval in schulden	15
4.1	Terugval in schulden.....	15
4.2	Risicofactoren voor terugval.....	19
4.3	Conclusie.....	22
5	Dienstverlening.....	23
5.1	Welke dienstverlening wordt ingezet?.....	23
5.2	Hoe vaak wordt dienstverlening ingezet?.....	26
5.3	Effect van de dienstverlening?	27
5.4	Conclusie.....	28
	Literatuur	29
Bijlage A	Data-analyse	31
Bijlage B	Financiële situatie na traject.....	37
Bijlage C	Kenmerken terugvallers.....	41
Bijlage D	Begeleidingscommissie en geïnterviewden	43

1 Inleiding

Wat gebeurt er met schuldenaren die met succes een schuldentraject hebben doorlopen? Dat is de vraag die centraal staat in dit onderzoek. Deze vraag is beantwoord op basis van data-analyse en interviews.

Aanleiding

Uit recent onderzoek¹ blijkt dat de meeste gemeenten nog weinig doen aan nazorg van cliënten die eerder succesvol een minnelijk of wettelijk schuldentraject hebben afgesloten. Het ministerie van SZW wil gemeenten faciliteren om de nazorg aan cliënten die met een schone lei een schuldentraject zijn geëindigd zo goed mogelijk vorm te geven. Het is echter nog niet bekend in welke mate en waarom ex-schuldenaren terugvallen in oud (schuldenveroorzakend) gedrag, en welke cliënten een hoge kans hebben op recidive. Ook is onduidelijk met welk type nazorg een terugval kan worden voorkomen. Het ministerie van SZW heeft SEO Economisch Onderzoek gevraagd naar onderzoek dat antwoord geeft op deze vragen.

Onderzoeksvragen

In hoeverre vallen cliënten die eerder succesvol een schuldentraject hebben afgesloten terug in oud (schuldenveroorzakend) gedrag, en op welke manier kunnen gemeenten deze terugval voorkomen? Dat is de centrale vraag in dit onderzoek.

Deelvragen daarbij zijn:

1. In hoeverre vallen cliënten die eerder succesvol een schuldentraject hebben afgesloten terug in schulden?
 - a. In welke financiële situatie verkeren personen tot drie jaar nadat zij succesvol een schuldentraject hebben afgerond?
 - b. In welke mate is er sprake van terugval in schulden één respectievelijk drie jaar nadat succesvol een schuldentraject is afgerond?
2. Op welke manier kunnen gemeenten deze terugval voorkomen?
 - a. Wat zijn de kenmerken van de groep die terugvalt in schulden?
 - b. Wat zijn de redenen van de terugval?
 - c. Wat zijn de effecten van nazorg? Bij welke vorm van nazorg is deze groep gebaat?

Onderzoeksaanpak

Onderzoeksvraag 1 beantwoord op basis van data-analyse

Om een beeld te krijgen van de financiële situatie en de mate van terugval in schulden nadat schuldenaren een schuldentraject succesvol hebben afgerond is een data-analyse uitgevoerd. Voor

¹ Stavenuiter en Nederland (2014). Lokaal en integraal. Vormgeving en uitvoering van de schuldhelpverlening in zestig gemeenten.

de data-analyse hebben KWIZ, de gemeente Den Haag en Bureau Kredietregistratie (BKR) een databestand op persoonsniveau geleverd aan het CBS.

KWIZ (Kenniscentrum Welzijn, Inkomen en Zorg) is een onderzoeks- en adviesbureau voor lokale overheden, welzijns- en zorgorganisaties. Op het terrein van schuldhulpverlening beheert en ontwikkelt KWIZ in opdracht van de NVVK de monitor Schuldhulpverlening waarmee gemeenten en kredietbanken hun activiteiten en prestaties kunnen registreren. KWIZ bundelt de registratiegegevens van de verschillende NVVK-leden en levert rapportages over de ontwikkeling van de schuldhulpverlening. KWIZ heeft voor het onderhavige onderzoek gegevens op persoonsniveau aan het CBS geleverd over onder andere de dienstverlening van gemeenten aan (ex-)schuldenaren in Den Haag, Amsterdam en 60 gemeenten waarvoor de Kredietbank Nederland de schuldhulpverlening uitvoert.²

BKR registreert of mensen leningen hebben en of er betalingsachterstanden zijn op deze leningen. Het gaat om consumptief krediet en hypotheek. Van consumptief krediet wordt geregistreerd of er een krediet is en of er een betalingsachterstand is. Hypotheken worden alleen geregistreerd als er sprake is van een betalingsachterstand. Een betalingsachterstand wordt geregistreerd als het gaat om een achterstand van minimaal twee maanden op een krediet bij een financiële instelling, drie maanden op een verzendhuiskrediet en vier maanden op een hypotheek. Daarnaast registreert BKR ook of er sprake is van een minnelijk schuldentraject. BKR heeft een steekproef getrokken uit de administratie van mensen met een wettelijk schuldentraject, een minnelijke schuldbemiddelingsregeling of een minnelijk saneringskrediet. Van degenen met een wettelijk schuldentraject zijn alleen degenen geselecteerd die het traject met een schone lei hadden afgerond. Van de schuldbemiddelingstrajecten zijn de trajecten geselecteerd die minimaal twee jaar hebben gelopen en waarvoor een praktische aflossingsdatum is geregistreerd. Het gaat dus om afgeronde trajecten, maar in de BKR-registratie is niet zichtbaar of het traject succesvol is afgerond. Van de saneringskredieten zijn de trajecten geselecteerd die minimaal twee jaar hebben gelopen en waarbij sprake was van finale kwijting van de schuld. De steekproef van BKR bevatte voor elke groep ongeveer 5500 personen die in de periode 2007 t/m 2011 een traject hadden beëindigd. De steekproef is getrokken uit de 62 gemeenten die ook in het KWIZ-bestand voorkwamen. Als in deze gemeenten geen 5500 personen werden gevonden is de steekproef aangevuld met een random steekproef uit de rest van Nederland.

Box 1.1 Wat doet BKR?

BKR is een onafhankelijke stichting, zonder winstoogmerk, die tot doel heeft om overkreditering en problematische schuldsituaties te voorkomen. Al sinds 1965 beheert BKR het Centraal Krediet Informatiesysteem (CKI). In het CKI staan gegevens van consumenten aan wie financiële dienstverleners als banken, creditcard- en leasemaatschappijen kredieten of kredietfaciliteiten hebben verstrekt. Ook een eventuele betalingsachterstand op de terugbetaling van het krediet of bijzonderheden dienen door de zakelijke klant van BKR in het CKI te worden geregistreerd.

Deze zakelijke klanten hebben een wettelijke plicht om, voordat zij een krediet aan iemand verstrekken, bij BKR te toetsen welke financiële verplichtingen er van deze persoon in het CKI staan. Onder andere op basis van deze gegevens bepaalt de financiële dienstverlener of het verantwoord is het gevraagde krediet te verstrekken.

Bron: www.BKR.nl

² Amsterdam Den Haag en Kredietbank Nederland hebben toestemming gegeven voor het gebruik van deze data.

De gemeente Den Haag heeft aan het CBS een bestand geleverd op persoonsniveau met mensen die in de periode 2007-2011 een minnelijk traject hebben afgerond, onderverdeeld naar saneringskrediet of schuldbemiddeling en of het traject succesvol is afgerond of niet.

De databestanden zijn geleverd aan het CBS. Het CBS heeft voor de gegevens van KWIZ en BKR een BSN-nummer gezocht bij de aangeleverde informatie. Bij ongeveer 10 procent van de mensen kon geen BSN-nummer gekoppeld worden. Vervolgens heeft het CBS de data geanonimiseerd.

Voor het maken van het analysebestand is uitgegaan van de steekproef die door BKR is geleverd. Hieraan zijn de gegevens van KWIZ, de gemeente Den Haag en de gegevens die al bij het CBS aanwezig waren toegevoegd. Het ging daarbij om persoonskenmerken, de financiële situatie en achterstanden op premiebetalingen voor de Zorgverzekeringswet. Het uiteindelijke databestand bevat drie groepen ex-schuldenaren (WSNP, schuldbemiddeling en saneringskrediet) die in de periode 2007 t/m 2011 een traject hebben afgerond. Deze personen zijn gevolgd tot en met 31 december 2013 om te kijken of zij terugvielen in schulden en wat hun financiële situatie was na afloop van het traject. Per groep is voor elk cohort (jaar van beëindigen traject) in kaart gebracht:

- De inkomensbron vanaf het moment van beëindigen van het traject (baan, WW, arbeidsongeschiktheid, bijstand of geen uitkering);
- Of mensen op 31 december in de jaren na beëindigen van het traject een betalingsachterstand hadden van zes maanden of langer op betaling van de premie van de zorgverzekeringswet;
- Of mensen op 31 december in de jaren na beëindigen van het traject een betalingsachterstand hadden op kredieten die zijn geregistreerd bij de BKR;
- Of mensen gedurende of na het traject ondersteuning hebben gehad van de gemeente.

De data van de gemeente Den Haag zijn gebruikt om te schatten in hoeverre de door de BKR aangeleverde steekproef met een minnelijk traject het traject succesvol had afgerond. Daaruit bleek dat 83 procent van degenen met schuldbemiddelingstraject het traject succesvol had afgerond en vrijwel 100 procent van degenen met een saneringskrediet.

Onderstaande tabel bevat het aantal personen in elke groep. Bijlage A bevat een uitgebreide beschrijving van het databestand.

Tabel 1.1 Analyse verricht op ca 5000 personen per groep

Jaar van beëindigen	WSNP	Schuldbemiddeling	saneringskrediet
2007	896	1.035	990
2008	923	1.020	1.026
2009	929	1.035	1.034
2010	969	1.005	1.030
2011	977	1.048	1.032
Totaal	4.694	5.143	5.112
Waarvan succesvol afgerond*	100%	83%	100%

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van data BKR

*schatting op basis van vergelijking data BKR met data gemeente Den Haag.

Daarnaast heeft BKR gegevens geleverd op geaggregeerd niveau over het aantal mensen dat na afronding van een schuldentraject een nieuw krediet heeft afgesloten en of daar betalingsachterstanden op zijn ontstaan. Deze data betreffen alle mensen die een schuldentraject

hebben afgesloten in de periode 2007-2011 (dus geen steekproef). Zij zijn gevolgd tot 31 december 2014.

Onderzoeksvraag 2 beantwoord met data-analyse, interviews en literatuurstudie

De wijze waarop gemeenten terugval kunnen voorkomen is onderzocht door een analyse op de data om de kenmerken van terugvallers te identificeren. Daarnaast is een literatuurstudie gedaan en zijn er interviews gevoerd met gemeenten en ex-schuldenaren. Er is gesproken met vier gemeenten; Amsterdam, Den Haag, Tilburg en Zaanstad. Verder is gesproken met vier mensen die een minnelijke schuldbemiddelingsregeling succesvol hebben afgerond en daarna opnieuw zijn teruggevallen in schulden. Deze personen zijn aangeleverd door één Kredietbank.

Met de gemeenten zijn de volgende onderwerpen besproken:

- Kenmerken van de mensen die terugvallen in schulden en redenen voor terugval;
- Welke nazorg wordt geleverd, aan wie en op welk moment;
- Inschatting van de effectiviteit van nazorg.

Met de ex-schuldenaren zijn de volgende onderwerpen besproken:

- Gedrag na succesvol afsluiten traject;
- Reden van terugval;
- Hoogte van schulden;
- Betalingsachterstanden (op energie, huur/hypotheek, zorgverzekering);
- De duur van de achterstanden;
- Ervaringen met nazorg;
- Ondersteuningsbehoefte.

2 Kenmerken schuldenaren

Mensen in een schuldentraject hebben een relatief slechte financiële positie ten opzichte van de gemiddelde Nederlander. Mensen met een saneringskrediet hebben een slechtere financiële positie dan degenen met een wettelijk schuldentraject of een minnelijk schuldbemiddelingstraject.

In dit onderzoek is de duurzaamheid onderzocht van drie typen trajecten: het wettelijk traject (WSNP) en twee typen minnelijke trajecten: schuldbemiddelingstrajecten en saneringskredieten. In een wettelijk traject zijn de schuldeisers verplicht om mee te werken, in een minnelijk traject niet. Als er echter geen minnelijk traject tot stand komt dan kan een wettelijke traject gestart worden. Sommige schuldeisers verlenen geen finale kwijting. Het gaat bijvoorbeeld om het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB) en de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO, vroeger de IB-groep).

1. Schuldbemiddeling. Dit is een overeenkomst tussen schuldenaar en schuldeiser(s) waarin wordt afgesproken dat de totale schuldenlast gedeeltelijk wordt terugbetaald, in termijnen, naar draagkracht en tegen finale kwijting. Tijdens de looptijd van het traject wordt steeds bezien of de draagkracht van de schuldenaar, en daarmee het bedrag dat kan worden terugbetaald, toeneemt. Na afloop van het traject vindt finale kwijting van de schulden door de schuldeisers plaats, indien de schuldenaar alle afspraken is nagekomen.
2. Saneringskrediet. Door middel van het afsluiten van een kredietovereenkomst afkopen van (een percentage van) de totale schuldenlast tegen finale kwijting. Finale kwijting van de schulden door de schuldeisers vindt aan het begin van het traject plaats. De resterende schuld wordt overgenomen door de kredietbank. De schuldenaar heeft dus nog maar één schuldeiser gedurende dit traject, namelijk de kredietbank. Een wijziging van de draagkracht van de schuldenaar heeft geen invloed op het terug te betalen bedrag.
3. Wet schuldsanering natuurlijke personen (WSNP). Bij dit traject wordt net als bij schuldbemiddeling gedurende het traject de schuld gedeeltelijk afbetaald. Na een WSNP-traject krijgt de ex-schuldenaar een schone lei verklaring. Eventuele restschulden zijn niet langer invorderbaar met uitzondering van strafrechtelijke vorderingen en langlopende studieschulden. Schuldenaren komen alleen in aanmerking voor dit wettelijke traject als zij eerst verkend hebben of zij via een minnelijk traject (schuldbemiddeling of een saneringskrediet) hun schulden kunnen oplossen. Om te worden toegelaten moet de schuldenaar aantonen te voldoen aan de toelatingscriteria. Naast een mislukt minnelijk traject, gaat het daarbij om de verwijtbaarheid van de schulden, de waarschijnlijkheid dat de schuldenaar zijn verplichtingen gaat nakomen en eventuele eerdere pogingen tot schuldsanering. Gedurende het traject controleert een bewindvoerder of alle verplichtingen tijdens de regeling worden nagekomen. De bewindvoerder neemt niet de administratie over. De kosten van de bewindvoerder komen vrijwel volledig ten laste van de boedel waardoor de uitdeling lager kan uitvallen dan in een schuldbemiddeling.

Tabel 2.1 Aantal schuldentrajecten

Jaar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
WSNP*								
Gestarte trajecten	14.060	14.666	14.933	14.946	9.207	8.967	11.385	14.727
Waarvan schone lei**	71%	73%	73%	73%	76%	77%	77%	76%
Minnelijke trajecten***								
Gestarte trajecten ****	n.b.	17.900	26.700	30.400	28.900	31.750	n.b.	n.b.
Schuldbemiddeling succesvol afgerond**							67%	80%
Saneringskrediet succesvol afgerond**							73%	66%

* Monitor WSNP 2010 en 2013

** als percentage geëindigde trajecten

*** Bron: NVVK

**** Alle soorten schuldregelingen, onder andere schuldbemiddeling, saneringskrediet en herfinanciering.

Sommige gemeenten (waaronder Amsterdam) geven bij voorkeur alle schuldenaren die in aanmerking komen voor een schuldentraject een saneringskrediet. Dit geeft veel minder werk dan een schuldbemiddelingsregeling omdat tussentijds niet hoeft te worden heronderhandeld met de schuldeisers over het terug te betalen bedrag. Bovendien heeft een schuldenaar met een saneringskrediet een grotere prikkel om weer aan het werk te gaan, omdat de meerinkomsten niet leiden tot een verhoging van het terug te betalen bedrag. Bij schuldbemiddeling gaan alle meerinkomsten tijdens het traject naar de schuldeisers. Nadeel van een saneringskrediet is dat het risico van niet-terugbetalen van de schuld bij de gemeente ligt. Om die reden zijn er andere gemeenten die juist meer inzetten op schuldbemiddeling, dan ligt het risico bij de schuldeisers. Er zijn ook gemeenten die de keuze tussen schuldbemiddeling en een saneringskrediet laten afhangen van de verdien capaciteit van de schuldenaar. Een schuldenaar met een slecht vooruitzicht wordt dan eerder een saneringskrediet aangeboden, terwijl een schuldenaar die perspectief heeft op het verhogen van het inkomen een schuldbemiddelingstraject wordt aangeboden. Tijdens het traject moet dan wel gemonitord worden of schuldenaren wel voldoende moeite doen om aan het werk te komen. Bij de keuze tussen de twee regelingen spelen ook de voorkeuren van de schuldeisers een rol. Sommige schuldeisers hebben het liefst hun geld gelijk, zeker wanneer zij zitten te springen om geld, en hebben daarom een voorkeur voor een saneringskrediet. Andere schuldeisers kunnen wachten op hun geld en willen liever de mogelijkheid openhouden dat het terug te betalen bedrag nog hoger wordt.

Onderstaande tabellen bevatten de kenmerken van de degenen die een traject hebben afgerond. Het gaat om de kenmerken op het moment dat zij het traject afronden, dus voor degenen die het traject in 2007 hebben afgerond zijn het de kenmerken in 2007 en voor degenen die het traject in 2010 hebben afgerond zijn het de kenmerken in 2010. Over het algemeen hebben mensen die een schuldentraject volgen een relatief slechte positie op de arbeidsmarkt. Binnen de groep schuldenaren hebben degenen met een saneringskrediet de slechtste positie. Dit komt vermoedelijk doordat bij mensen die geen vooruitzicht hebben op een verhoging van hun inkomen tijdens het traject eerder een saneringskrediet wordt gestart.

Onderstaande tabel laat zien dat 23 procent van de schuldenaren aan het eind van het traject een bijstandsuitkering ontvangt. Dit is veel hoger dan gemiddeld in Nederland (3 procent in 2007 en 2011 www.statline.nl). Ook het aandeel mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is met 20 tot 22 procent aanzienlijk hoger dan gemiddeld (8 procent in 2007 en 2011 www.statline.nl).

Mensen met een WSNP-traject en een schuldbemiddelingstraject zitten financieel in een vergelijkbare situatie. Mensen met een saneringskrediet zitten in een relatief slechtere situatie: zij hebben minder vaak een baan, vaker bijstand en een lager inkomen dan de andere twee groepen.

Tabel 2.2 Uitkeringsafhankelijkheid hoog onder mensen met een schuldentraject

	WSNP	Schuld- bemiddeling	Sanerings- krediet	Nederland gemiddeld
WW	6%	5%	4%	2%
Baan	47%	49%	33%	57%
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	21%	20%	22%	8%
Bijstand	23%	21%	32%	3%
Gestandaardiseerd huishoudinkomen*	16.592	16.680	15.718	24.300
Koopwoning	6%	5%	5%	64%

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Toelichting: Kenmerken op het moment van afronden traject. Nederland gemiddeld betreft leeftijdsgroep 15-65 jaar in 2007 (bron: CBS Statline)

* besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden

Schuldenaren zijn vaker alleenstaand dan gemiddeld in Nederland, maar ongeveer even vaak als bijstandsontvangers (62 procent in 2011 www.statline.nl). Het aandeel niet-westerse allochtonen ligt met rond de 25 procent ook hoger dan het Nederlands gemiddelde (10 procent in 2011 www.statline.nl). Dit hangt samen met de relatief slechte inkomenspositie van niet-westerse allochtonen.

Tabel 2.3 Schuldenaren vaak alleenstaand en niet-westers allochtoon

	WSNP	Schuld- bemiddeling	Sanerings- krediet	Nederland gemiddeld
Gemiddelde leeftijd	44	43	46	40
Man	50%	48%	42%	50%
Niet-westers allochtoon	23%	24%	29%	10%
Alleenstaand	52%	55%	63%	33%
Alleenstaande ouder en paar met thuiswonende kinderen	39%	38%	34%	43%

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Toelichting: Kenmerken op het moment van afronden traject. Nederland gemiddeld betreft leeftijdsgroep 15-65 jaar in 2007 (bron: CBS Statline)

Gemiddeld is 31 procent van de Nederlandse bevolking in 2011 laag opgeleid (www.statline.nl), bij de schuldenaren is dit rond de 60 tot 65 procent (als percentage van degenen waarvan het opleidingsniveau bekend is).³ Het opleidingsniveau verschilt niet sterk tussen de drie groepen (ex-)schuldenaren.

³ Gegevens over opleiding verzamelt het CBS op basis van enquêtes, registraties bij DUO en registraties van uitkeringsinstanties. Het opleidingsniveau is daarom niet van iedereen bekend.

Tabel 2.4 Schuldenaren relatief laag opgeleid

	WSNP	Schuld- bemiddeling	Sanerings- krediet	Nederland gemiddeld
Opleiding laag	30%	29%	31%	31%
Opleiding middelbaar-hoog	21%	20%	16%	68%
Opleiding onbekend	49%	52%	53%	1%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Toelichting: Kenmerken op het moment van afronden traject. Nederland gemiddeld betreft leeftijdsgroep 15-65 jaar in 2007 (bron: CBS Statline)

Het percentage schuldenaren met een saneringskrediet is hoger in gemeenten met meer dan 250.000 inwoners. Dit komt doordat Amsterdam alleen saneringskredieten inzet als schulden traject.

3 Financiële situatie na beëindiging schuldentraject

Vanwege de crisis zijn veel ex-schuldenaren na beëindiging van hun schuldentraject hun baan kwijtgeraakt. Dit geldt sterker na een WSNP-traject en een schuldbemiddelingstraject. Tegelijkertijd is de kans op bijstand voor alle groepen ex-schuldenaren gedaald, terwijl voor een gemiddelde laagopgeleide de kans op bijstand is gestegen.

Dit hoofdstuk laat zien hoe het mensen vergaat na afloop van een schuldentraject. Gekeken is welke inkomensbron mensen hebben na afloop van het traject, hebben ze een baan, bijstand, WW, een arbeidsongeschiktheidsuitkering of geen van deze inkomensbronnen? Uit de cijfers blijkt dat vanaf de beëindiging van een schuldentraject het aantal mensen met een baan afneemt. Dit komt door de economische crisis. Om het effect van de crisis te zien op niet-ex-schuldenaren is ter vergelijking ook een groep laagopgeleiden gevolgd tussen de 30 en de 60 jaar. Gekozen is voor deze groep omdat deze net als de ex-schuldenaren een zwakke positie hebben op de arbeidsmarkt. Uit hoofdstuk 2 bleek dat een groot deel van de schuldenaren laagopgeleid is. Er is voor gekozen om een groep te volgen vanaf 2007. Het gaat dus net als bij de schuldenaren om een cohort, dat wil zeggen dat in de loop van de tijd dezelfde groep mensen wordt gevolgd. Verder is gekozen voor de groep 30 tot 60 jaar om studenten en gepensioneerden uit te sluiten. Voor de vergelijkbaarheid worden ook alleen de ex-schuldenaren in deze leeftijdsgroep getoond.

In dit hoofdstuk worden ook voor de schuldenaren alleen de resultaten voor cohort 2007 getoond, dus de mensen die in 2007 een schuldentraject afronden. Dit omdat dit cohort het langst gevolgd kan worden. Bovendien heeft dit cohort het schuldentraject afgerond voordat de crisis begon. De resultaten voor de overige cohorten staan in bijlage B. Deze zijn weergegeven voor alle leeftijden, dus niet voor de groep 30- tot 60-jarigen. De verschillen met de in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers zijn overigens klein omdat het aantal ex-schuldenaren dat jonger dan 30 jaar of ouder dan 60 jaar is klein is (ca. 10 procent is jonger dan 30 jaar en eveneens ca. 10 procent is ouder dan 60 jaar).

Aandeel met een baan na afloop traject daalt door crisis, vooral na WSNP-trajecten

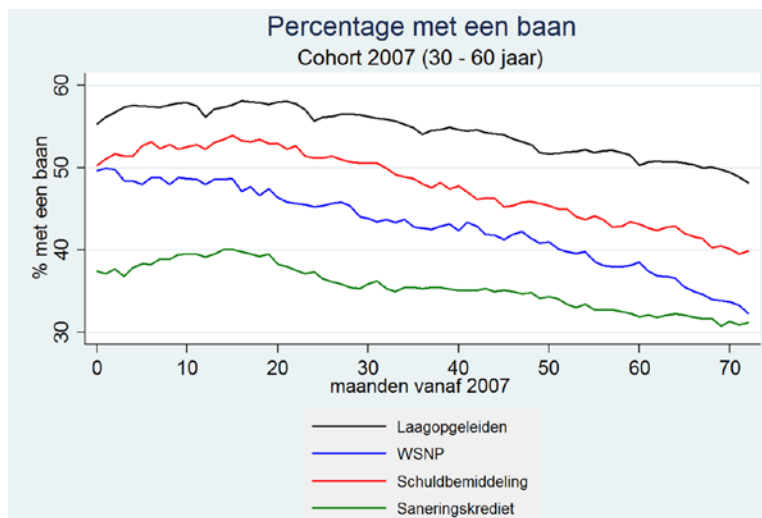
Onderstaande figuur laat zien dat van de gemiddelde laagopgeleide een groter aandeel aan het werk is in 2007 (56 procent) dan degenen die een schuldentraject hebben beëindigd (ongeveer 35 procent van degenen die een saneringskrediet hebben beëindigd en 45 tot 50 procent van degenen met een schuldbemiddelings- of WSNP-traject).

Voor alle groepen, behalve degenen met een WSNP-traject, neemt vanaf 2007 het aandeel met een baan eerst toe en vanaf ongeveer 20 maanden af. Dit komt door de economische crisis die halverwege 2008 begon. Bij degenen met een WSNP-traject neemt het aandeel met een baan niet toe na afloop van het traject, maar daalt het aandeel met werk wel na intrede van de crisis.

De economische crisis heeft degenen met een WSNP-traject en een schuldbemiddelingstraject zwaarder getroffen dan de gemiddelde laagopgeleide. Van de gemiddelde laagopgeleide in Nederland en mensen met een saneringskrediet heeft 5 tot 7 procentpunt zijn baan verloren, van degenen met een schuldbemiddelingstraject 10 procentpunt en van degenen met een WSNP-traject

17 procentpunt. Het aandeel met werk van degenen met een WSNP-traject en degenen met een saneringskrediet is zes jaar na afloop van het traject zelfs gelijk aan elkaar.

Figuur 3.1 Aandeel met baan stijgt eerst na beëindigen traject en daalt daarna

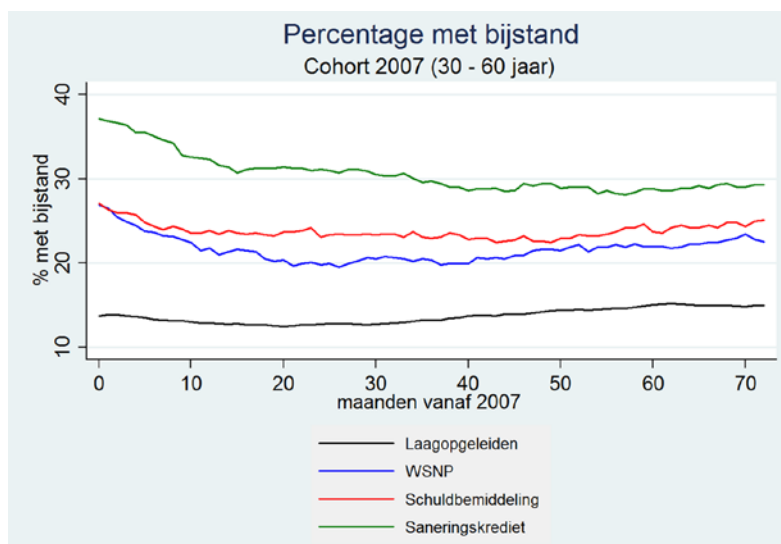

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Aandeel met bijstand daalt na afloop traject, vooral na saneringskrediet en WSNP-traject

Het aandeel mensen met een bijstandsuitkering daalt eerst na een traject, en blijft daarna stabiel voor degenen die een traject hebben gevolgd. Voor de gemiddelde laagopgeleide daalt het aandeel met bijstand in eerste instantie iets, en stijgt daarna.

Figuur 3.2 Aandeel met bijstand daalt na beëindigen traject

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

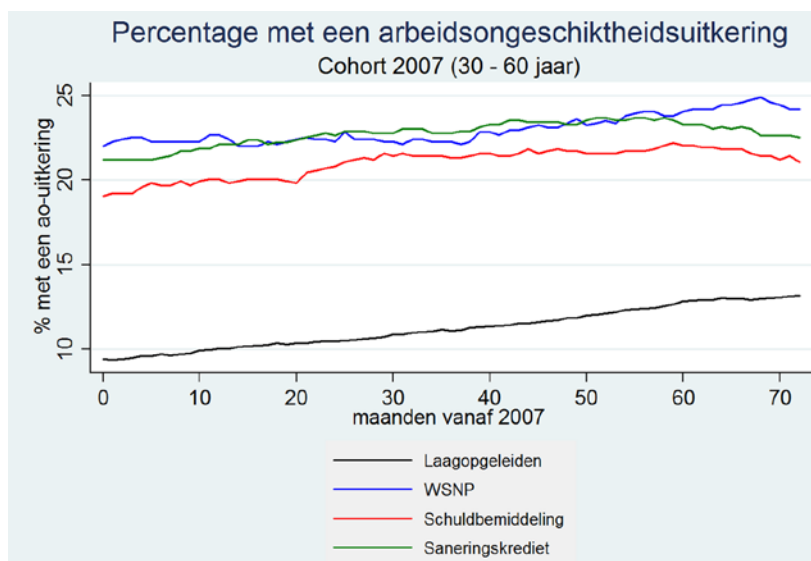
Vergelijking van de verschillende groepen laat zien dat het aandeel met bijstand vooral daalt na een WSNP-traject of afloop van een saneringskrediet. Dat de daling vooral sterk is voor degenen met een WSNP-traject is vreemd, omdat zij vaker hun baan verliezen dan de andere groepen.

Aandeel met een arbeidsongeschiktheidsuitkering blijft gelijk na afloop traject

Figuur 3.3 laat zien dat relatief veel mensen in een schuldentraject een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangen (rond de 20 procent, tegen ca. 5 procent van de totale groep laagopgeleiden).

Het aandeel mensen dat een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangt blijft gelijk na het beëindigen van een schuldentraject. Het aandeel met een arbeidsongeschiktheidsuitkering stijgt in de groep die geen traject heeft gevolgd. Voor een deel komt dit doordat de arbeidsparticipatie in deze groep hoger is, waardoor bij arbeidsongeschiktheid recht op een uitkering ontstaat.

Figuur 3.3 Aandeel met arbeidsongeschiktheidsuitkering blijft stabiel na beëindigen traject

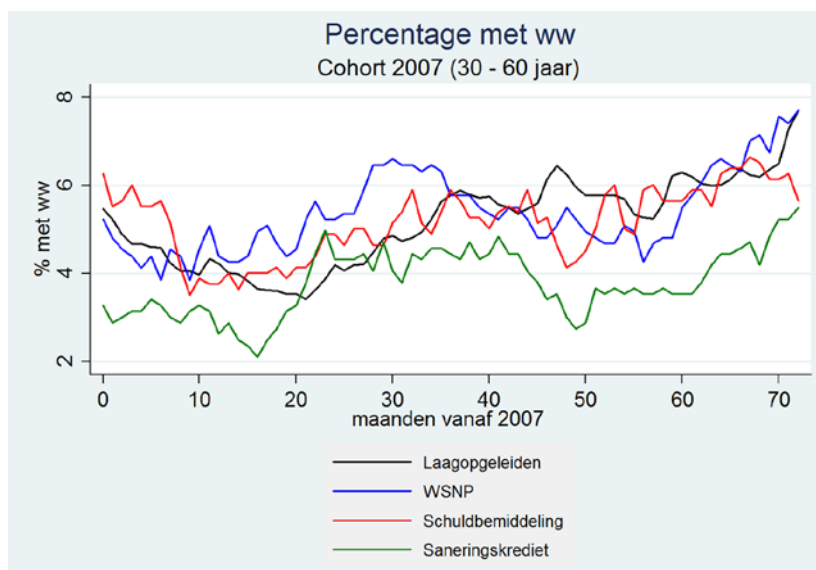

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Aandeel met een WW-uitkering fluctueert na afloop traject

Het aandeel mensen met een WW uitkering is in de groep laagopgeleiden ongeveer even hoog als in de groep met een WSNP- of een schuldbemiddelingstraject. Mensen die een saneringskrediet krijgen ontvangen minder vaak een WW-uitkering, mogelijk omdat zij minder vaak actief zijn op de arbeidsmarkt.

Figuur 3.4 Aandeel met WW-uitkering stijgt na traject

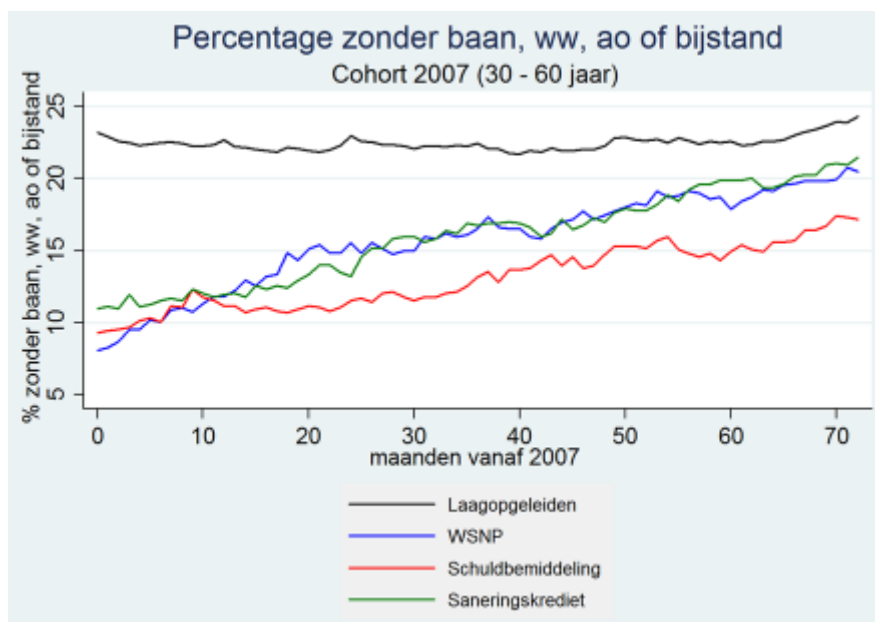
Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Aandeel zonder inkomen uit loon of uitkering stijgt na traject

Figuur 3.5 laat zien dat op het moment van beëindigen van een schuldentraject het aandeel mensen dat geen inkomen uit een baan, bijstand, WW of arbeidsongeschiktheidsuitkering heeft lager is dan bij de gemiddelde laagopgeleide. Dit komt vermoedelijk doordat een groter deel van degenen met een schuldentraject alleenstaand is. Mensen met een partner kunnen leven van het inkomen van de partner.

Na afloop van een schuldentraject stijgt het aantal mensen zonder inkomen uit loon of uitkering (WW, arbeidsongeschiktheid of bijstand). Dit is de keerzijde van het verliezen van een baan. Het verlies van een baan leidt voor de gemiddelde laagopgeleide niet tot een toename van het aantal mensen zonder uitkering of loon. Bij hen neemt het beroep op de bijstands- en op arbeidsongeschiktheidsuitkeringen toe, terwijl dat bij ex-schuldenaren daalt. Bij ex-schuldenaren is er een toename van het aantal zelfstandigen en het aantal gepensioneerden. Ook kan het zijn dat een deel van de ex-schuldenaren geen inkomen meer heeft en terugvalt op het inkomen van de partner.

Figuur 3.5 Aandeel zonder inkomen uit loon of uitkering stijgt na traject

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Conclusie

Vanwege de crisis zijn veel ex-schuldenaren hun baan kwijtgeraakt. De crisis heeft degenen met een afgerond WSNP- en schuldbemiddelingstraject harder geraakt dan de gemiddelde laagopgeleide in Nederland en degenen met een afgerond saneringskrediet. Desondanks is het beroep op de bijstands- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van degenen met een schuldentrajec niet gestegen. Wel is het aantal mensen dat geen inkomensbron heeft of als zelfstandige aan de slag is onder de ex-schuldenaren sterk toegenomen. Dit kan het risico op terugval in schulden verhogen.

4 Terugval in schulden

Na beëindiging van een traject heeft vier jaar later 4 tot 7 procent opnieuw een betalingsachterstand op een nieuw afgesloten krediet en 9 tot 16 procent een betalingsachterstand op de premie voor de Zorgverzekeringswet. De kans op terugval is na een schuldbemiddelingstraject kleiner dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet.

4.1 Terugval in schulden

Uit de meest recente WSNP-monitor blijkt dat 19 procent van de schuldenaren die in de periode 2009-2013 een schone lei had in 2014 opnieuw betalingsachterstanden hadden op rekeningen, een lopende lening, een hypotheek of de huur (Peters et al., 2015). Bepaalde schulden ontwikkelen zich meestal in een eerder stadium dan andere schulden. Voorbeelden van ‘vroegte schulden’ zijn roodstand/krediet bij banken of financieringsmaatschappijen en betalingsachterstanden bij zorgverzekeraars, woningverhuurders en telecomaانبieders (Jungmann & Anderson, 2011, Sibma & Okma, 2010). Een betalingsachterstand bij een zorgverzekeraar of woningcorporatie kan dus een signaal zijn voor de ontwikkeling van andere en zwaardere schulden. Dit blijkt ook uit de interviews die in het kader van dit onderzoek zijn gevoerd met schuldenaren die na een schuldentrajct zijn teruggevallen in schulden.

“Ik heb te maken gehad veel verschillende soorten betalingsachterstanden: achterstanden bij de woningbouwcorporatie, de zorgverzekeraar, gas- en elektriciteitsmaatschappij en de belastingdienst omdat ik teveel uitgekeerde toeslag moest terugbetalen. Dat komt doordat ik het ene gat met het andere gat dichtte.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

“Mijn belangrijkste betalingsachterstanden zijn achterstanden bij de belasting, de zorgverzekeraar en de woningbouwcorporatie. Verder heb ik nog een schuld bij een incassobureau.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

“De schuld bij de woningbouwcorporatie was de voornaamste betalingsachterstand. Daarnaast was er een schuld bij de belastingdienst vanwege een terugvordering van verleende subsidie voor kinderopvang. Bij de zorgverzekering is er geen betalingsachterstand geweest. Een eerdere betalingsachterstand bij Nuon is opgelost. Leningen hebben we niet. Die kunnen we ook niet krijgen.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

De data-analyse geeft alleen zicht op terugval in betalingsachterstanden bij de zorgverzekeraar en bij hypotheek en consumptief kredietverleners, zoals (doorlopende) kredieten bij banken en bij postorderbedrijven (op basis van gegevens van BKR).

Betalingsachterstanden op consumptief kredieten en hypotheek

Niet alle kredieten met betalingsachterstanden worden beëindigd na schuldentrajct

Onderstaande grafieken laten het verloop zien van de achterstanden van mensen die een schuldentrajct hebben afgerond, onderscheiden naar WSNP-trajecten, schuldbemiddeling en saneringskredieten. Het verloop wordt weergegeven vanaf het jaar van beëindigen van het traject.⁴

⁴ Zie bijlage B voor de onderliggende cijfers

Weergegeven is het percentage mensen dat twee of vier jaar na beëindigen van een schuldtraject minimaal op één lopend krediet een betalingsachterstand had van minimaal twee maanden op een krediet bij een financiële instelling, drie maanden op een verzendhuiskrediet en vier maanden op een hypotheek. Gemeten is op 31 december van het jaar. Dit betekent bijvoorbeeld dat voor degenen die in de loop van 2007 een schuldtraject hebben afgesloten gekeken is of zij een betalingsachterstand hadden op 31 december 2009 en 2011. Voor degenen die in 2008 een schuldtraject hebben afgesloten is gekeken naar 31 december 2010 en 2012.

Tabel 4.1 Bij groot aandeel mensen blijft één of meerdere kredieten met betalingsachterstanden openstaan na afronding traject

Jaar einde traject	Twee jaar na beëindiging traject			Vier jaar na beëindiging traject		
	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet
N	4.694	5.143	5.112	4.694	5.143	5.112
2007	66%	21%	14%	56%	18%	13%
2008	70%	22%	15%	63%	20%	13%
2009	59%	23%	16%	51%	19%	14%
2010	41%	23%	15%	-	-	-
2011	40%	25%	17%	-	-	-
Gemiddeld	55%	23%	16%	57%	19%	13%

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Wat opvalt is dat twee jaar na afloop van een WSNP traject veel mensen een betalingsachterstand hebben. Dit aandeel daalt wel van 66 procent voor degenen die in 2007 een traject hebben afgesloten naar 40 procent voor degenen die in 2011 een traject hebben afgesloten. Zelfs vier jaar na beëindigen van het traject heeft nog een zeer groot aandeel een betalingsachterstand. BKR heeft in de eigen bestanden gekeken om te zien wat hier aan de hand was. Het bleek dat een deel van de kredieten met een betalingsachterstand open bleven staan na afronding van het traject. Degenen waarbij kredieten met een betalingsachterstand open bleven staan hadden een groot aantal kredieten lopen. Een deel daarvan werd in de eerste twee jaar na beëindiging van het traject stopgezet, maar een deel bleef open staan. In bovenstaande tabel zijn degenen weergegeven die nog minimaal één lopend krediet hadden met een betalingsachterstand. De tabel geeft daarom geen terugval in schuldenveroorzakend gedrag weer, maar geeft aan dat de schone lei niet is geadministreerd bij alle kredietverlenende instanties. Daarnaast kan het zijn dat er schulden buiten het traject zijn gebleven.

Bij de schuldbemiddelingstrajecten en bij de saneringskredieten is het aandeel met betalingsachterstanden twee en vier jaar na afloop van het traject aanzienlijk kleiner dan bij de WSNP-trajecten. Bij de schuldbemiddelingstrajecten moet daarbij rekening worden gehouden dat naar schatting 17 procent van de trajecten niet met een schone lei zijn afgesloten.

Er zijn administratieve redenen waarom bij de WSNP meer kredieten met betalingsachterstanden open blijven staan. Bij een saneringskrediet wordt de schuld bij aanvang van het traject al afgesloten: aan alle schuldeisers worden een deel van de schuld afbetaald tegen finale kwijting. Schuldeisers kunnen dat dus al bij het begin van het traject administreren en doorgeven aan BKR. Bij de schuldbemiddelingstrajecten en bij de WSNP vindt finale kwijting pas aan het eind van het

traject plaats. Bij schuldbemiddelingstrajecten zijn er gemeenten en kredietbanken die de schuldeisers informeren dat het traject succesvol is afgerond. Op dat moment weet de schuldeiser dat het traject is beëindigd en het krediet en de restschuld moet worden afgeboekt. Bij WSNP trajecten gebeurt dit niet. De beslissing van de rechter dat het traject met een schone lei is afgerond wordt gepubliceerd in de Staatcourant. Schuldeisers worden niet direct geïnformeerd. Dit is vermoedelijk de reden dat trajecten met achterstanden niet worden beëindigd door de schuldeisers.

Sinds december 2014 wordt BKR geïnformeerd over WSNP-trajecten die met een schone lei worden beëindigd. Sinds mei 2015 is deze informatie is toegankelijk voor kredietinstanties die overwegen een krediet te verlenen en voor de ex-schuldenaren zelf. Kredietinstanties maken tot nu toe nog geen gebruik van deze nieuwe dienst.

Vier jaar na beëindigen schuldentraject heeft ca 6 procent weer nieuwe betalingsachterstanden op consumptief krediet en hypotheke....

Om ook een beeld te krijgen van nieuwe betalingsachterstanden heeft BKR zelf in het eigen bestand gekeken of er nieuwe kredieten worden afgesloten door ex-schuldenaren en of er op deze nieuwe kredieten weer betalingsachterstanden ontstaan. Deze analyse is gedaan op alle personen die in de periode 2007 t/m 2011 een schuldentraject hebben beëindigd. Deze mensen zijn gevolgd tot en met 2014.

Onderstaande tabel geeft aan hoeveel mensen na beëindigen van het traject een nieuw krediet hebben afgesloten. Mensen die een schuldentraject hebben afgesloten blijven in de BKR – registratie nog vijf jaar geregistreerd als ex-schuldenaar. Voor kredietverlenende instanties is gedurende die vijf jaar zichtbaar dat er in het verleden een probleem is geweest. Daardoor is het voor ex-schuldenaren, ook na succesvolle afronding van het traject, lastig om een nieuw krediet af te sluiten. Vier jaar na het traject heeft gemiddeld over de jaren 9 tot 15 procent een of meerdere nieuwe kredieten afgesloten. Degenen met een WSNP traject hebben minder vaak een nieuw krediet afgesloten. Dit komt vermoedelijk doordat na een WSNP traject het vaker voorkomt dat schulden open blijven staan in de BKR registratie. Deze ex-schuldenaren blijven in de BKR registratie zichtbaar als actuele schuldenaren, waardoor zij moeilijker een nieuw krediet kunnen afsluiten. Volgens de WSNP-monitor had één tot vijf jaar na het traject 5 procent van de ex-schuldenaren weer een persoonlijke lening of doorlopend krediet bij een bank (Peters et al. 2015). Dit cijfer sluit aan bij het door de BKR berekende aandeel (5 procent na twee jaar en 9 procent na vier jaar, zie tabel 4.2).

Tabel 4.2 9 tot 15 procent heeft vier jaar na beëindiging schuldtraject nieuwe kredieten afgesloten

Jaar einde traject	Twee jaar na beëindiging traject			Vier jaar na beëindiging traject		
	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet
N	43.728	11.716	12.731	43.728	11.716	12.731
2007	6%	8%	9%	10%	14%	15%
2008	6%	8%	10%	9%	13%	15%
2009	5%	7%	10%	8%	12%	16%
2010	6%	9%	9%	9%	14%	13%
2011	4%	7%	8%	-	-	-
Gemiddeld	5%	8%	9%	9%	13%	15%

Bron: BKR

Onderstaande tabel geeft aan bij hoeveel mensen na beëindigen van het traject nieuwe betalingsachterstanden zijn ontstaan. Vier jaar na het traject heeft gemiddeld over de jaren 4 tot 6 procent betalingsachterstanden op nieuwe kredieten.

Tabel 4.3 4 tot 6 procent heeft vier jaar na beëindiging schuldtraject betalingsachterstanden op nieuwe kredieten

Jaar einde traject	Twee jaar na beëindiging traject			Vier jaar na beëindiging traject		
	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet
N	43.728	11.716	12.731	43.728	11.716	12.731
2007	4%	5%	3%	6%	7%	6%
2008	3%	3%	3%	4%	5%	5%
2009	2%	3%	3%	3%	5%	5%
2010	4%	4%	2%	5%	6%	4%
2011	2%	2%	2%	-	-	-
Gemiddeld	3%	3%	3%	4%	6%	5%

Bron: BKR

Uit het aantal betalingsachterstanden op nieuwe kredieten blijkt dat op een groot deel van de nieuwe contracten betalingsachterstanden ontstaan. Van degenen die een saneringskrediet hebben beëindigd en daarna een of meerdere nieuwe kredieten hebben afgesloten, heeft vier jaar later ca. een derde weer een betalingsachterstand (15 procent heeft een nieuw krediet afgesloten en 5 procent heeft daarop betalingsachterstanden). Van degenen met een schuldbemiddelingsregeling gaat het om ruim 40 procent (13 procent heeft een nieuw krediet afgesloten en 6 procent heeft daarop betalingsachterstanden) en van degenen met een WSNP-traject gaat het om bijna de helft (9 procent heeft een nieuw krediet afgesloten en 4 procent heeft daarop betalingsachterstanden).

Vier jaar na beëindigen schuldtraject heeft 9 tot 16 procent weer nieuwe betalingsachterstanden op de premie voor de Zorgverzekeringswet

Ook bij de betalingsachterstanden op de premie voor de Zorgverzekeringswet blijkt dat na een WSNP-traject sneller betalingsachterstanden ontstaan dan na een minnelijk traject. Na vier jaar heeft gemiddeld 14 procent van degenen die een WSNP traject met een schone lei heeft afgerond weer een betalingsachterstand, tegen gemiddeld 10 tot 12 procent van degenen met een minnelijk

traject. Gemiddeld over alle Nederlanders had in 2011 2 procent een betalingsachterstand op de premie voor de Zorgverzekeringswet.

Tabel 4.4 10 tot 14 procent heeft vier jaar na een schuldtraject weer betalingsachterstanden op de premie voor de Zorgverzekeringswet

Jaar einde traject	Betalingsachterstand twee jaar na afloop traject			Betalingsachterstand vier jaar na afloop traject		
	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet	WSNP	Schuld-bemiddeling	Sanerings-krediet
N	4.694	5.143	5.112	4.694	5.143	5.112
2007	-	-	-	16%	11%	11%
2008	11%	7%	8%	14%	9%	11%
2009	11%	9%	11%	11%	10%	13%
2010	7%	11%	9%	-	-	-
2011	10%	10%	10%	-	-	-
Gemiddeld	9%	9%	10%	14%	10%	12%

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

4.2 Risicofactoren voor terugval

Uit de literatuur blijkt dat er vier soorten risicofactoren zijn voor de kans op terugval:

- Persoonlijkheidskenmerken;
- Demografische kenmerken en financiële situatie;
- Omgevingskenmerken;
- Grote gebeurtenissen

Persoonlijkheidskenmerken

Persoonlijkheidskenmerken omvatten preferenties en financiële vaardigheden. Bij preferenties gaat het onder andere om de spaarbehoefte, gevoeligheid voor verleidingen en kortetermijnvisie. Zo is de kans op financiële problemen relatief groot voor personen die nauwelijks behoefte hebben om te sparen, gevoelig zijn voor verleidingen en sterk op de korte termijn gericht zijn. Ook is de kans groter bij personen die geen weerstand kunnen bieden aan verzoeken van anderen. Bij financiële vaardigheden zijn het hebben van een financieel overzicht, het voeren van een actieve administratie en het hebben van een spaarrekening van belang. Ten slotte speelt ook intelligentie een rol: mensen met een hoog IQ zijn gemiddeld beter in staat hun financiën op orde te houden (Madern & Van der Schors, 2012, Van Geuns e.a., 2010). Ook uit de interviews die in het kader van dit onderzoek gevoerd zijn blijkt dit een belangrijke factor. Gemeenten geven aan dat er een groep is die structureel niet met geld kan omgaan. Een van de geïnterviewde gemeenten geeft aan dat de groep schuldenaren met psychische problemen, zoals psychoses, borderline en licht verstandelijk gehandicapten de laatste tijd gegroeid is.

“Ik raakte zwanger en wilde een goede leefsituatie voor mijn kinderen. Ik heb toen krediet aangevraagd om te kunnen verbuizen (bij Money@home). Een deel van dit geld heb ik gebruikt voor huishoudelijke apparaten. Op dat moment had ik het gevoel het geld nodig te hebben. Nu zie ik dat dat geen goede keuze was. Nadat ik het schuldtraject had afgerond ben ik opnieuw in de schulden terechtgekomen omdat mijn toenmalige vriend zijn rekeningen niet

betaalde. Hij ging ook onder mijn naam verplichtingen aan, zoals bij de Webkamp en een telecomaangebieder.” (geïnterviewde ex-schuldenaar levend van een Wajong-uitkering)

Demografische kenmerken en financiële situatie

Uit de literatuur blijkt dat bepaalde kenmerken, zoals het hebben van een uitkering en het wonen in een huurhuis, samengaan met een verhoogd risico op schulden. Ook is het risico op schulden leeftijdsafhankelijk: het risico neemt toe tot 52 jaar en daalt vervolgens. Verder hebben huishoudens met thuiswonende kinderen relatief vaak schulden. De aan- of afwezigheid van een partner is van minder belang (Madern & Van der Schors, 2012). Daarnaast lopen lager opgeleiden een groter risico op meer en op grotere betalingsachterstanden. De relatie met de hoogte van het inkomen is niet eenduidig. Bleeker et al (2010) vinden dat lagere inkomens vaker financiële problemen hebben. Madern & Van der Schors (2012) vinden geen effect van de hoogte van het inkomen, maar wel van het hebben van een uitkering. Verschillende onderzoekers vinden dat thuiswonende kinderen de kans op schulden vergroten (Von Bergh et al., 2011, Madern & Van der Schors, 2012).

“Na mijn eerste schuldentraject ben ik opnieuw in de problemen gekomen. In eerste instantie omdat ik mijn loon aan het einde van de maand kreeg terwijl ik in het begin van de maand al rekeningen moest betalen. Daarna ging mijn inkomen omlaag omdat ik niet voldoende uren kon maken. Ik heb een krantenwijk en mijn vriendin ook. Samen verdienen we net iets meer dan het minimumloon. Ik heb ADD en het levert me heel veel stress op als ik schulden heb en er deurwaarders langskomen. Ik heb me daarom weer vrijwillig gemeld bij de Kredietbank. Zij regelen nu mijn betalingen.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

“Ik volg nu voor de tweede keer een schuldentraject. Anderhalf jaar na beëindiging van het vorige traject heb ik opnieuw problemen gekregen. De oorzaak van de schulden is steeds hetzelfde. Ik heb een slechte positie op de arbeidsmarkt. Ik ben 45 jaar en heb nog nooit een vaste baan gehad. Ik doe veel uitzendwerk. Ik heb soms een tijdje werk en dan weer een tijdje niet. Dan kom ik in de WW. Na beëindiging van het eerste traject moest ik aan mijn duim geopereerd worden en kwam ik in de Ziektewet.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

Op basis van de gegevens over terugval in betalingsachterstanden voor de premie voor de Zorgverzekeringswet is nagegaan welke kenmerken een hogere of juist lagere kans op terugval veroorzaakten op de kans op betalingsachterstanden op de premie voor de Zorgverzekeringswet.⁵ Uit de analyse blijkt dat voor de kans op terugval grotendeels dezelfde kenmerken verantwoordelijk zijn als voor de initiële kans om in de schulden te komen:

- Mensen met koopwoning hebben een lagere kans op terugval in schulden dan mensen met een huurwoning;
- De kans op terugval neemt af naarmate mensen ouder worden;
- De kans op terugval neemt af naarmate het gestandaardiseerd huishoudinkomen toeneemt. Het gestandaardiseerde inkomen is het inkomen gecorrigeerd voor de huishoudsamenstelling. Dus een huishouden met twee kinderen heeft een lager gestandaardiseerd huishoudinkomen dan een huishouden zonder kinderen met hetzelfde netto inkomen;

⁵ Dit is gedaan met een regressieanalyse, waarin de kans op terugval op betalingsachterstand op de premie voor de Zorgverzekeringswet is verklaard uit demografische kenmerken, de financiële situatie en het type schuldregeling, zie bijlage C, model 1, voor de volledige resultaten

- De kans op terugval is lager is voor niet-westerse allochtonen dan voor autochtonen. Mogelijk hebben niet-westerse allochtonen een sterker sociaal vangnet, waardoor zij minder snel opnieuw in de problemen komen;
- De kans op terugval is lager voor mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan voor mensen zonder een arbeidsongeschiktheidsuitkering;
- De kans op terugval is hoger voor mensen met een WW-uitkering. Dit kan komen doordat een WW-uitkering betekent dat mensen achteruit zijn gegaan in inkomen;
- Zelfstandigen hebben een hogere kans op terugval;
- Het hebben van thuiswonende kinderen leidt niet tot terugval in schulden. Dit in tegenstelling tot eerder onderzoek (Von Bergh et al., 2011). Mogelijk komt dit doordat in de regressieanalyse het gestandaardiseerde inkomen is opgenomen. Dat thuiswonenden kinderen tot hogere kosten leiden is daardoor al meegenomen in het effect van het gestandaardiseerde inkomen op terugval;
- De kans op terugval is na een schuldbemiddelingstraject kleiner dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet.

Dat zelfstandigen een hogere kans hebben op terugval kan komen doordat het inkomen sterker fluctueert bij zelfstandigen. Ook kan meespelen dat zij minder goed op de hoogte zijn van voorzieningen waar zij recht op hebben. Zo hebben ook werkenden recht op bijzondere bijstand, maar zijn de meesten daar niet van op de hoogte (Tempelman et al., 2011). Uit het onderzoek van Tempelman et al. (2011) blijkt dat het niet-gebruik van verschillende inkomensafhankelijke voorzieningen (zoals huurtoeslag en zorgtoeslag) kleiner is onder bijstandsgerechtigden dan onder werkenden met hetzelfde inkomen (Tempelman et al., 2011).

Omgevingsfactoren

Verschillende omgevingsfactoren spelen een rol in de ontwikkeling van schulden. Van belang is bijvoorbeeld of uitgaven leiden tot status in iemands leefomgeving. Sommige uitgaven vinden plaats uit angst voor sociale uitsluiting. Daarnaast zijn sociale normen afhankelijk van de tijd: momenteel is het gebruikelijk om (een deel van) de hypotheek af te lossen, terwijl tot voor kort de aflossingsvrije hypotheek gangbaar was. Voor nieuwe hypotheek is de aflossingsvrije hypotheek zelfs verboden. Deze verandering leidt geleidelijk aan tot minder kwetsbaarheid voor dalende huizenprijzen. Verder kan het risico op schulden toenemen wanneer uitkeringen of toeslagen omlaag gaan of de hieraan verbonden eisen toenemen (Madern & Van der Schors, 2012). De economische crisis heeft geleid tot een groter risico op schulden, doordat meer mensen werkloos worden (zie hoofdstuk 3). De vormgeving van de toeslagen speelt ook een rol bij het opbouwen van schulden. De toeslagen worden makkelijk uitgekeerd, en pas twee jaar later wordt gecontroleerd of de toeslag niet te hoog was. In dat geval moet de teveel betaalde toeslag worden terugbetaald (bron: interview gemeenten).

“Ik heb in het verleden problemen gehad met het terugbetalen van toeslagen, bijvoorbeeld de zorgtoeslag. Als ik dan aan het einde dan het jaar meer verdiend had dan ik vooraf had ingeschat dan vorderde de belastingdienst een bedrag terug. Daarom regel ik de toeslagen nu achteraf.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

Grote gebeurtenissen

Schulden ontstaan vaak na ‘grote gebeurtenissen’, zoals het verliezen van een baan, scheiding, het overlijden van een partner en verhuizingen (Madern & Van der Schors, 2012). Een scheiding kan

bijvoorbeeld leiden tot de gedwongen verkoop van een huis en resulteren in een restschuld. Het verliezen van een baan leidt vaak tot een substantiële achteruitgang in inkomen en mogelijk tot schulden, indien aanpassingen in het uitgavenpatroon achterwege blijven.

“De eerste keer dat ik in de schulden raakte was nadat ik mijn baan was kwijtgeraakt door faillissement van mijn werkgever. Ik raakte in de problemen omdat ik mijn uitgaven niet aanpaste. Daarna vond ik weer snel een nieuwe baan. Mijn nieuwe werkgever raadde me aan om contact te zoeken met de schuldhulpverlening. Na beëindiging van het traject met een schone lei had ik binnen een jaar opnieuw betalingsachterstanden. Dat kwam omdat ik problemen had gekregen met mijn gezondheid en in de Ziektewet terechtkwam.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

4.3 Conclusie

Na beëindiging van een traject heeft vier jaar later 4 tot 6 procent van degenen die een schuldentraject hebben afgerond opnieuw een betalingsachterstand op een nieuw afgesloten krediet. Van degenen met een nieuw krediet gaat het om een derde tot de helft. Daarnaast heeft 9 tot 16 procent na afronding van een traject vier jaar later een betalingsachterstand op de premie voor de Zorgverzekeringswet.

Na het beëindigen van een schuldentraject worden niet alle kredieten met betalingsachterstanden beëindigd door de schuldeiser. Mede daardoor hebben mensen die een schuldentraject hebben afgerond een probleem om nieuwe kredieten af te sluiten.

De risicofactoren voor terugval in schulden zijn vergelijkbaar met de risicofactoren voor het ontstaan van schulden. Een gebrek aan financiële vaardigheden leidt tot het ontstaan van schulden en ook voor terugval. Hetzelfde geldt voor grote gebeurtenissen, zoals het verlies van een baan. Factoren staan niet los van elkaar. Het gaat veelal om een kwetsbare groep mensen met een zwakke positie op de arbeidsmarkt.

Na een schuldbemiddelingstraject is de kans op terugval kleiner dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet.

5 Dienstverlening

Gemeenten zetten verschillende diensten in om terugval in schulden te voorkomen. Dienstverlening wordt ingezet tijdens en na het schuldentraject. Mensen met een WSNP-traject krijgen relatief weinig nazorg.

Gemeenten zetten een scala aan diensten in om te voorkomen dat mensen terugvallen in schulden. Onderstaande paragraaf gaat in op de typen dienstverlening die gemeenten inzetten. Paragraaf 5.2 geeft weer hoe vaak dienstverlening wordt ingezet.

5.1 Welke dienstverlening wordt ingezet?

Op basis van de literatuur en gesprekken met gemeenten is de dienstverlening van gemeenten in beeld gebracht. De dienstverlening is onder te verdelen in:

1. Vroegsignalering;
2. Verbeteren van de financiële situatie;
3. Verhogen van de zelfredzaamheid;
4. Overnemen van de verantwoordelijkheid.

Al deze dienstverlening kan zowel tijdens als na het traject worden ingezet. De term nazorg wordt door gemeenten zowel gebruikt voor dienstverlening na als tijdens het traject (omdat dit na de start van het traject plaatsvindt en preventie van terugval in schulden beoogt).

Vroegsignalering

Alle in het kader van dit onderzoek geïnterviewde gemeenten hebben afspraken met woningbouwcorporaties en telecomaانبieders over vroege signalering van betalingsachterstanden. Gemeenten kunnen in samenwerking met deze partijen direct een actieplan in werking stellen nadat de eerste betalingsachterstanden ontstaan, zodat een accumulatie van schulden achterwege blijft. Het actieplan kan, zoals in Deventer, beginnen met een huisbezoek en het op orde brengen van de financiële administratie (Nederland e.a., 2012). In Amsterdam wordt al actie ondernemen bij twee maanden huurachterstand: ‘Vroeg erop af’ (bron: interview gemeente Amsterdam).

Daarnaast houden gemeenten preventief contact met mensen die een schuldentraject hebben doorlopen. De ontwikkeling en terugkeer van schulden gaat vaak samen met gebrekkige financiële administratie. In het contact met de ex-schuldenaar kan worden nagegaan of mensen hun administratie wel op orde hebben. Zo ontvangen gemeenten al vroeg een signaal voor een verhoogd risico op de ontwikkeling van nieuwe schulden. In Deventer bestaat het project ‘Aanpak beginnende schulden’ al uit thuisbezoeken van huishoudens met beginnende schulden en het op orde brengen van hun financiële administratie (Nederland e.a., 2012). De gemeente Amsterdam houdt contact met mensen die in het verleden huurschulden hebben gehad: ‘Her erop af’ (bron: interview gemeente Amsterdam). De gemeente Tilburg neemt zes maanden na afronding van het traject per brief of telefonisch contact op met de ex-schuldenaren. Dit gebeurt ook met degenen die het traject niet succesvol afsluiten. Er wordt geïnformeerd naar de huidige stand van zaken en

er wordt gevraagd of de gemeente nog iets kan doen. Via dit contact kan de ex-schuldenaar weer in contact komen met zijn contactpersoon binnen de gemeente (bron: interview gemeente Tilburg).

Daarnaast kunnen gemeentes de in hoofdstuk 4 genoemde ‘grote gebeurtenissen’ gebruiken om na te gaan of huishoudens een verhoogd risico hebben om in schulden terug te vallen. De gemeentes kunnen deze gebeurtenissen gebruiken om het contact met deze huishoudens te intensiveren, voorlichting te geven en een actieplan op te stellen. Ook de timing in het opbouwen van schulden kan worden gebruikt om vroeg te signaleren bij wie problematische schulden ontstaan. Bepaalde schulden ontwikkelen zich meestal in een eerder stadium dan andere schulden. Voorbeelden van ‘vroegte schulden’ zijn roodstand/krediet bij banken of financieringsmaatschappijen en betalingsachterstanden bij zorgverzekeraars, woningverhuurders en telecomaanbieders (Jungmann & Anderson, 2011, Sibma & Okma, 2010).

Verbeteren van de financiële situatie

Gemeenten kunnen het risico op terugval in schulden verminderen door ervoor te zorgen dat de huishoudens maximaal gebruikmaken van de financiële maatregelen waar de huishoudens recht op hebben. Het gaat bijvoorbeeld om de huurtoeslag, zorgtoeslag en voorzieningen voor ouderen. De Bijzondere Bijstand kan voorkomen dat de kwetsbare huishoudens direct in financiële problemen komen wanneer onvoorziene gebeurtenissen optreden (Jungmann & Van Iperen, 2011). Gemeenten kunnen hulp bieden bij het aanvragen van toeslagen en voorzieningen. Dit wordt veelal gedaan door sociaal raadslieden. Sommige gemeenten zetten ook vrijwilligers in die mensen helpen bij het aanvragen van voorzieningen.

Verhogen van de zelfredzaamheid

Tijdens het schuldsaneringsprogramma kunnen gemeentes al acties ondernemen om ervoor te zorgen dat er geen terugval in schulden zal plaatsvinden. Het gaat hier onder andere om het aanbieden van budgetcursussen en het doorbreken van gewoontes, zoals het op afbetaling kopen van consumentengoederen en het niet-aanleggen van buffers (Jungmann & Van Iperen, 2011).

De gemeente Den Haag heeft de visie dat de zelfredzaamheid bevorderd moet worden in de drie jaar dat een schuldenaar in een schuldentraject zit. In deze drie jaar vindt daarom financiële coaching plaats. Dit coachen is onder andere gericht op het verbeteren van de administratie, financiële vaardigheden, goed inkopen etc. De financiële coaching vindt zowel op individueel als op groepsniveau plaats. Het primaire doel is om recidive te voorkomen. De kans dat het weer misgaat na afloop van een schuldentraject neemt toe als de zelfredzaamheid van de klanten niet toeneemt gedurende het traject van drie jaar. Ook gaat de financiële coaching uitval tijdens het schuldentraject tegen. Het programma investeert in het mentaal sterk maken van de schuldenaren: sommigen hebben de neiging om veel waarde aan bepaalde materiële producten te hechten ter compensatie van een stukje minderwaardigheidsgevoel (interview gemeente Den Haag). Ook in Amsterdam wordt dienstverlening vooral ingezet tijdens het traject (interview gemeente Amsterdam).

“Ik zou graag meer hulp hebben gehad na afloop van het traject. Ik heb na afloop van het eerste traject gebeld met de Kredietbank voor informatie over het vervolg. Ik kreeg toen te horen dat er twee opties waren: alles zelf regelen of het doorzetten van bewindvoering door de Kredietbank. Er waren geen tussenopties. Ik heb toen voor zelfstandigheid gekozen. Maar ik zou graag begeleiding hebben gehad. Het zou mij bijvoorbeeld hebben geholpen als iemand eens

per drie maanden mijn afschriften zou checken. Het volledig uit handen geven van de financiën vind ik geen optie, behalve als de problemen heel groot zijn.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

“Als ik na het traject meer hulp had kunnen krijgen, dan zou ik daar gebruik van hebben gemaakt. Ik denk dat het beter zou zijn geweest als ik nog een tijd begeleiding had gehad bij het uitvoeren van mijn financiën. Verder zou het goed zijn geweest als de Kredietbank mij in een eerder stadium had gewezen op de mogelijkheden op het gebied van toeslagen en de bijstand. Ik heb nu niet van alle bestaande regelingen gebruikgemaakt.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

Voor dienstverlening na het traject zetten Tilburg en Zaanstad in op laagdrempelige dienstverlening. In Zaanstad kunnen ex-schuldenaren na het afronden van een traject met een schone lei altijd weer terecht bij de wijkteams. Wijkteams helpen mensen om zelf een oplossing te vinden, door inschakeling van mensen uit hun directe omgeving of andere vrijwilligers. Als dat niet lukt wordt gezorgd voor professionele ondersteuning op maat. Voor financiële dienstverlening zijn er onder andere financiële cafés, papiermolens en een formulierenbrigades. Vaak zijn hier vrijwilligers bij betrokken die bijvoorbeeld een DigiD-nummer aanvragen of de administratiemap in orde brengen. Van den Toorn & Stavenuiter (2014) zien gemeenten steeds meer samenwerken met vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties, niet alleen vanuit het oogpunt van efficiency, maar ook omdat de hulp en ondersteuning door vrijwilligers laagdrempelig is en intensief kan zijn. Vrijwilligers komen vaak letterlijk bij de mensen thuis en fungeren als klankbord en vraagbaak.

Overnemen van de verantwoordelijkheid

Voor een deel van de mensen is het zelf voeren van de administratie teveel gevraagd. Zij zullen structureel hulp nodig hebben. Deze hulp bieden gemeenten in de vorm van budgetbeheer. Het komt ook voor dat ex-schuldenaren daar zelf voor kiezen en ervoor betalen.

Bij budgetbeheer wordt het inkomen gestort op een speciale rekening. Daarvan betaalt de budgetbeheerder de vaste lasten: huur, verzekeringen, gas en elektra. De rest wordt naar de rekening van de klant overgemaakt. De klanten kan er ook voor kiezen om alle rekeningen naar de budgetbeheerder te sturen en te laten betalen van de speciale rekening. De budgetbeheerder reserveert ook geld voor onvoorziene uitgaven. In dat geval krijgt de klant elke week of elke maand alleen een bepaald bedrag om boodschappen van te doen.

“Na afloop van het tweede traject is de Kredietbank doorgegaan met het regelen van mijn financiën. De Kredietbank doet dit nu nog steeds. Daardoor worden mijn vaste lasten betaald en ze zorgen ervoor dat er geen nieuwe betalingsachterstanden ontstaan. De Kredietbank reserveert ook een bepaald bedrag voor onvoorziene verplichtingen. Er resteert dan een bedrag dat ik kan uitgeven waaraan ik wil. Ik kies daar zelf voor. Het kost me € 45 per maand, maar dat heb ik ervoor over. Ik doe nu geen impuls aankopen meer. Als ik iets wil kopen moet ik dat eerst aanvragen bij de Kredietbank. Het duurt drie dagen voordat ik dan de beschikking heb over mijn geld. Tegen die tijd heb ik wel door dat de aankoop niet noodzakelijk is.” (geïnterviewde ex-schuldenaar)

Budgetbeheer is niet hetzelfde als het reguliere financieel beheer dat wordt ingezet bij mensen met een schuldbemiddelingsregeling. Bij financieel beheer wordt het inkomen geboekt op een speciale rekening. Het af te lossen bedrag wordt ingehouden en de rest wordt doorgeboekt aan de klant. Deze dient dan zelf zorg te dragen dat de vaste lasten worden betaald. Indien een schuldenaar geen budgetbeheer krijgt wordt er altijd een financieel beheer rekening geopend omdat er vanaf de start

van het schuldentraject gespaard moet worden voor de schuldeisers. Voor mensen met een saneringskrediet wordt er geen financieel beheerrekening geopend.

5.2 Hoe vaak wordt dienstverlening ingezet?

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de dienstverlening die gemeenten hebben gegeven tijdens en na afloop van een traject. Onder 'begeleiding' valt dienstverlening gericht op vroegsignalering en het vergroten van de zelfredzaamheid. Budgetbeheer betekent dat de gemeente de administratie overneemt. De tabel bevat niet alle dienstverlening aan (ex-) schuldenaren). Het verbeteren van de financiële situatie door het maatschappelijk werk of de sociaal raadslieden valt bijvoorbeeld niet onder de in deze tabel weergegeven dienstverlening. Ook het wettelijk beschermingsbewind valt niet onder de dienstverlening die in deze tabel is opgenomen. Verder was in het verleden de registratie van gemeenten niet altijd op orde, waardoor ook dienstverlening die wel valt onder vroegsignalering of het verbeteren van de zelfredzaamheid mogelijk niet volledig in de data zit.⁶

De tabel laat zien dat er zowel tijdens als na het WSNP-traject weinig begeleiding wordt gegeven. Degenen met een saneringskrediet krijgen vaak begeleiding, zowel tijdens als na het traject. De gemeente heeft hier zelf een belang bij, omdat de gemeente het risico draagt als het krediet niet wordt terugbetaald. Degenen met een schuldbemiddelingstraject worden relatief vaak in budgetbeheer geplaatst. Volgens de NVVK zijn schuldeisers eerder geneigd met een schuldbemiddelingstraject akkoord te gaan, als budgetbeheer wordt ingezet. Op die manier heeft de schuldeiser de meeste zekerheid dat er daadwerkelijk gereserveerd zal worden ten behoeve van de overeengekomen regeling (NVVK 2009). Tilburg zet bij schuldbemiddelingstrajecten standaard budgetbeheer in (bron: interview gemeente Tilburg). Opvalt dat van degenen met een schuldbemiddelingstraject het aandeel met budgetbeheer vrijwel gelijk is aan het aandeel dat zowel budgetbeheer als begeleiding krijgt. Dit duidt erop dat begeleiding alleen wordt gegeven aan degenen die ook budgetbeheer krijgen.

Gemeenten zetten steeds vaker budgetbeheer in tijdens het schuldentraject. Van de degenen die in 2007 een saneringskrediet hebben beëindigd heeft 9 procent tijdens het traject in budgetbeheer gezeten, terwijl dit in 2011 32 procent was. Bij de schuldbemiddelingstrajecten ging het om een toename van 43 procent naar 63 procent. De toename van budgetbeheer tijdens het traject lijkt in de plaats te komen van begeleiding na het traject.

⁶ Van veel mensen is niet bekend of ze al dan niet dienstverlening hebben. Daarom is het aantal waarnemingen voor deze groep kleiner dan in de analyses van de financiële situatie en van terugval. Dit komt doordat de data over nazorg van KWIZ alleen betrekking hebben op 62 gemeenten, terwijl de steekproef van BKR betrekking heeft op 62 gemeenten aangevuld met een random steekproef.

Tabel 5.1 Weinig dienstverlening voor mensen met WSNP-traject

Jaar einde traject	N	Begeleiding		Budgetbeheer		Begeleiding en/of trajectbeheer	
		tijdens traject	na traject	tijdens traject	na traject	tijdens traject	na traject
WSNP							
2007	892	2%	3%	1%	1%	3%	4%
2008	919	2%	2%	3%	2%	5%	3%
2009	923	3%	2%	4%	1%	7%	2%
2010	968	3%	x	6%	x	9%	1%
2011	973	3%	1%	9%	x	12%	1%
Saneringskrediet							
2007	240	22%	22%	9%	9%	31%	29%
2008	279	25%	25%	10%	8%	35%	29%
2009	292	33%	17%	17%	7%	50%	22%
2010	280	29%	13%	28%	7%	58%	18%
2011	316	29%	9%	32%	4%	60%	12%
Schuldbemiddeling							
2007	249	x	5%	43%	8%	43%	9%
2008	247	x	x	42%	4%	42%	6%
2009	219	x	5%	40%	7%	41%	8%
2010	201	x	x	50%	5%	51%	7%
2011	196	x	x	63%	x	65%	x

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR en KWIZ

x: minder dan 10 waarnemingen

5.3 Effect van de dienstverlening?

Om het effect van de dienstverlening te onderzoeken is een data-analyse verricht. De kans op terugval in een betalingsachterstand op de premie voor de zorgverzekering is verklaard uit demografische kenmerken, de financiële situatie, het type traject en de dienstverlening.⁷

Uit de analyse blijkt dat budgetbeheer tijdens het schuldentraject ervoor zorgt dat mensen minder snel een betalingsachterstand hebben op de premie voor de zorgverzekering. Begeleiding tijdens het traject blijkt geen effect te hebben op de kans op terugval. Het is verrassend dat budgetbeheer tot minder terugval leidt. Budgetbeheer kan mensen ook passief maken. Degenen die zonder budgetbeheer het traject succesvol hebben afgerond kunnen het kennelijk op eigen kracht. De regressieanalyse corrigeert wel voor de kenmerken van personen. Degenen die het beter op eigen kracht kunnen hebben minder kans op budgetbeheer en ook minder kans op terugval. Gegeven de kans op terugval leren degenen die budgetbeheer krijgen toch beter omgaan met hun financiën. Zij worden in ieder geval gedwongen om rond te komen met zeer weinig geld. Voor elke extra uitgave moet toestemming worden gevraagd (in het geval de volledige administratie wordt overgenomen). Dit kan als zo onaangenaam worden ervaren dat er een preventieve werking van uitgaat. Bovendien wordt budgetbeheer vaak gecombineerd met begeleiding. Tijdens de looptijd van budgetbeheer

⁷ Zie bijlage C, model 2 voor de volledige resultaten van de regressieanalyse.

worden regelmatig gesprekken gevoerd met klanten waarin de problemen besproken worden en tips worden gegeven. Tijdens deze gesprekken wordt geprobeerd klanten zelfredzamer te maken. Het effect van dienstverlening na afronding van het schuldentraject kon niet geïdentificeerd worden. Dit komt waarschijnlijk doordat mensen met een hoge kans op terugval vaker begeleiding krijgen na afronding van het traject dan mensen met een lage kans op terugval. Mogelijk hangt dit samen met bijvoorbeeld de vroegsignalering. Hierdoor hebben gemeenten zicht op mensen die dreigen terug te vallen. Zij zullen mogelijk meer begeleiding en budgetbeheer krijgen na afronding van het traject. Desondanks hebben zij nog steeds een hogere kans op terugval dan mensen die geen dienstverlening krijgen. Het databestand bevat onvoldoende informatie om voor deze selectiviteit te corrigeren.

Uit de analyse van het effect van demografische factoren, de financiële analyse en het type traject (zie Paragraaf 4.2) bleek dat mensen na een WSNP-traject meer kans hadden om terug te vallen in schulden dan mensen die een schuldbemiddelingstraject hadden afgerond. Als in de analyse wel rekening wordt gehouden met de dienstverlening dan blijkt dat dat komt doordat degenen met een WSNP-traject minder vaak dienstverlening krijgen dan degenen met een schuldbemiddelingstraject. Als wordt gecorrigeerd voor het effect van de dienstverlening, dan blijken mensen na een WSNP-traject minder kans te hebben op terugval dan na een schuldbemiddelingstraject of een saneringskrediet.⁸

5.4 Conclusie

Gemeenten zetten een scala aan dienstverlening in om terugval in schulden te voorkomen. De dienstverlening bestaat uit vroegsignalering van het risico op schulden, het verbeteren van de financiële situatie (bijvoorbeeld aanvragen van toeslagen), het verhogen van de financiële zelfredzaamheid en het overnemen van de verantwoordelijkheid voor de financiële administratie. Dienstverlening wordt zowel tijdens als na het traject ingezet.

Tijdens en na minnelijke schuldentrajecten wordt meer dienstverlening ingezet dan tijdens en na WSNP-trajecten. Bij schuldbemiddelingstrajecten wordt tijdens het traject vaak budgetbeheer ingezet. De financiële administratie wordt dan overgenomen door een budgetbeheerder. Deze dienstverlening blijkt effectief: het voorkomt terugval in schulden. Hierdoor vallen mensen na een schuldbemiddelingstraject minder vaak terug in schulden dan na een WSNP-traject of een saneringskrediet.

⁸ Zie model 2 in bijlage C. In model 1 (waarin de dienstverlening niet is opgenomen) is de coëfficiënt voor de kans op terugval na een schuldbemiddelingstraject ten opzichte van een WSNP-traject $-0,43^{***}$ wat erop duidt dat na een schuldbemiddelingstraject mensen minder snel terugvallen dan na een WSNP-traject. Als rekening wordt gehouden met dienstverlening dan verandert deze coëfficiënt naar $0,93^{***}$ wat erop duidt dat mensen na een schuldbemiddelingstraject juist een hogere kans hebben om terug te vallen dan na een WSNP-traject. Ook na een saneringskrediet is de kans hoger om terug te vallen in schulden dan na een WSNP-traject.

Literatuur

Bleeker, D., Westerhof, F. en Vroonhof, P.(2010). Monitor betalingsachterstanden 2010. Panteia: Zoetermeer.

Geuns, R. van, Weerd, M. de, & Jungmann, N. (2011). Klantprofielen voor schuldhulpverlening. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Jungmann, N., & Anderson, M. Vroegsignalering moet en kan!: Een onderzoek naar de toegevoegde waarde van een Landelijk Informatiesysteem Schulden. Social Force.

Jungmann, N., & van Iperen, F. (2011) Schuldpreventiewijzer: Over het belang van schuldpreventie en de mogelijkheden daar lokaal invulling aan te geven.

Madern, T., & van der Schors, A. (2011). Kans op financiële problemen. Utrecht: Nibud.

Nederland, T., Bulsink, D., & Stavenuiter, M. (2012). Kwaliteitsverbetering schuldhulpverlening. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

NVVK (2009). Jaarverslag 2009. Hulp onder druk. Schuldhulpverlening ten tijde van economische crisis. Den Haag

Peters, S., Combrink-Kuiters, L. & C. Verkleij (2015). Monitor Wsnp. Elfde meting over het jaar 2014. Utrecht/Den Haag. Raad voor Rechtsbijstand/ Centraal Bureau voor de Statistiek

Sibma, B & Okma D. (2010). Belang Telecom Achterstanden voor Inschatting Betalingsrisico's. Tiel: BKR

Stavenuiter, M.. Nederland, T. (2014). Lokaal en integraal. Vormgeving en uitvoering van de schuldhulpverlening in zestig gemeenten. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Tempelman, C., Houkes, A., & Prins, J. (2011). Niet-gebruik inkomensondersteunende maatregelen. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek

Toorn J. van den & Stavenuiter M. (2014). Schuldhulpverlening in het sociale domein. Vijf tips voor gemeenten voor een integrale aanpak. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Von Bergh M., Lalta V. & R. Vriesendorp (2011) Monitor WSNP. Zesde meting over het jaar 2010. Utrecht/Den Haag/Tilburg. Raad voor Rechtsbijstand/ Centraal Bureau voor de Statistiek/IVA

Bijlage A Data-analyse

Uitgangspunt voor de analyses vormt het bestand dat is samengesteld door het BKR. Dit bestand bevat informatie over in het BKR geregistreerde wanbetalingen in de periode januari 2008 tot en met januari 2015 van:

- 5203 personen die een wettelijk schuldsaneringstraject met schone lei hebben afgesloten tussen 2007 en 2011;
- 5205 personen die een saneringskrediet (minnelijk traject) hebben afgelost tussen 2007 en 2011;
- 5191 personen die schuldbemiddeling (minnelijk traject) hebben afgerond tussen 2007 en 2011.

Het betreft een steekproef. Iedere groep is afzonderlijk bekeken in de analyses. Aan iedere persoon zijn gegevens gekoppeld uit:

- BKR, over wanbetalingen in het BKR na afloop van schuldhulptrajecten;
- Gemeente Den Haag, over datum start en datum succesvolle afronding van trajecten in Den Haag, naar type traject;
- KWIZ, over nazorg en budgetbeheer van gemeenten tijdens en na afloop van schuldentrajecten;
- CBS, over wanbetalingen op de Zvw en de financiële situatie na afloop van schuldentrajecten en verschillende achtergrondkenmerken van personen.

BKR, KWIZ en de gemeenten Den Haag hebben de gegevens aangeleverd bij het CBS via een beveiligde verbinding. Het CBS heeft de gegevens geanonimiseerd. SEO Economisch Onderzoek heeft de analyses verricht binnen de beveiligde omgeving van het CBS.

Data BKR⁹

Het BKR-bestand bevat betalingsachterstanden op onder meer kredieten, postorderbedrijven en hypotheek van personen in een steekproef van 62 gemeenten. Per afgerond schuldentraject zijn de betalingsachterstanden geregistreerd. Het bestand bevat informatie over betalingsachterstanden bij 16.500 afgeronde schuldentrajecten. Hiervan zijn 15.749 schuldentrajecten herleidbaar naar 15.515 personen via een versleuteld sofinummer. Sommige personen hebben tussen 2007 en 2011 volgens de gegevens van het BKR dus meerdere schuldentrajecten afgerond. Het bestand bevat de volgende gegevens:

- Geboortedatum van de wanbetaler;
- Geslacht van de wanbetaler;
- Soort schuldentraject dat de wanbetaler beëindigd heeft:
 - SB: Schuldbemiddelingen (onbekend of trajecten succesvol zijn afgerond);
 - SK: Saneringskredieten (onbekend of trajecten succesvol zijn afgerond);
 - WSNP: wettelijke schuldentrajecten die zijn afgerond met een schone lei;
- De datum waarop het schuldentraject beëindigd is;

⁹ Het CBS heeft versleutelde sofinummers aan het bestand toegevoegd op basis van de volgende gegevens in het bestand: adres met peildatum, geboortedatum en geslacht

- De status van de wanbetaler in de BKR-database op 1 januari van de jaren 2008 t/m 2015 wat betreft actuele betalingsproblemen. Dit kenmerk geeft aan of de persoon één of meerdere actuele betalingsproblemen heeft op een lopend contract. Een actueel betalingsprobleem kan opgesplitst worden in drie categorieën:
 - Een lopend contract met een niet herstelde achterstand;
 - Een lopend contract met een bijzonderheidscodering (1, 2, 3, 4 of 5);¹⁰
 - Een lopende schuldregeling. Ook als er geen achterstand of codering op het contract staat, wordt dit meegenomen als 'actueel betalingsprobleem';
 - De status wordt aangeduid met de waarde G1 t/m G7:
 - G1 = Lopende schuldregeling (schuldbemiddeling of saneringskrediet);
 - G2 = Lopende hypotheek of overige obligo¹¹ met bijzonderheidscodering(en) 1 t/m 5;
 - G3 = Lopende hypotheek of overige obligo met niet-herstelde achterstand;
 - G4 = Lopend aflopend krediet¹² of doorlopend/revolverend krediet¹³ met bijzonderheidscodering(en) 1 t/m 4;
 - G5 = Lopend aflopend krediet of doorlopend/revolverend krediet met niet-herstelde achterstand;
 - G6 = Lopend verzendhuiskrediet¹⁴ met bijzonderheidscodering(en) 1 t/m 4;
 - G7 = Lopend verzendhuis krediet met niet-herstelde achterstand;
 - Als een persoon meerdere contracten met een actueel probleem heeft, wordt de ergste (=laagste) waarde teruggekoppeld. Als er geen status is opgenomen heeft de persoon geen actueel betalingsprobleem;
- Het aantal lopende contracten in het Centraal Krediet Informatiesysteem (CKI) op het moment van beëindiging van het schuldtraject;
- Het aantal lopende contracten in het CKI met daarop een probleem:
 - Lopende schuldregelingen zonder probleem worden niet meegeteld;
 - Lopende contracten waarop problemen zijn geweest, maar waarvan het probleem niet meer actueel is, worden hier ook meegeteld. Deze contracten worden niet meegenomen bij de status aangaande actuele betalingsproblemen.

Data KWIZ¹⁵

Het KWIZ-databestand bevat informatie over de dienstverlening aan mensen met een schuldentraject geleverd door een steekproef van 62 gemeenten. Het gaat hier om onder andere nazorg en budgetbeheer. Het bestand bevat informatie over het type dienstverlening dat een individu heeft ontvangen met start- en einddatum. Het bestand bevat informatie over in totaal 527.105 diensten die zijn verleend aan personen in een schuldentraject. Hiervan kunnen 457.506 diensten via een versleuteld sofinummer worden herleid naar 244.325 personen. Personen die een

¹⁰ Bijzonderheidscoderingen: 1 = Er is een aflossings-/schuldregeling getroffen, na de registratie van een achterstand, 2 = De (restant) vordering is opeisbaar gesteld, 3 = Er is een bedrag van € 250 of meer afgeboekt, 4 = De betrokkene blijkt/bleek onbereikbaar, 5 = Er is een preventieve betaalregeling getroffen.

¹¹ Particuliere obligo's, zakelijke kredieten met rechtspersonen en hoofdelijke aansprakelijkheid, MKB-borgstellingsregelingen, borgen die niet betalen.

¹² Krediet met een vast aflossingsplan.

¹³ Een limiet waarbinnen de klant kan opnemen of storten.

¹⁴ Kredieten verstrekt door een thuiswinkelorganisatie.

¹⁵ Het CBS heeft versleutelde sofinummers aan het bestand toegevoegd op basis van de volgende gegevens in het bestand: adres met peildatum, geboortedatum en geslacht

schuldentraject volgen krijgen dus verschillende diensten aangeboden. Het bestand bevat per verleende dienst de volgende gegevens:

- Naam organisatie die de dienstverlening uitvoert;
- Geslacht en geboortedatum van persoon die dienstverlening krijgt;
- Gemeente waar persoon woont op het moment van dienstverlening;
- Het type dienstverlening. Tabel A.1 laat zien hoe de verschillende typen van dienstverlening zijn onderverdeeld naar nazorg, budgetbeheer en overig;

Tabel A. 1 Indeling dienstverlening

Begeleiding	Budgetbeheer	Overig
00 – Eropaf	Budgetbeheer	03 – Reparatie voorwaarden
02 – Budgetspreekuur	Budgetbeheer (BBR)	05 – Crisishulpverlening
08 – Budgetbegeleiding		06 – Aanvraag schuldsanering GKA
09 – Nazorg		07 – WSNP
10 – Ondersteunende begeleiding		AGN – Afgewezen
20 – Eropaf informatie en advies		BED – Verwerk beëindiging schuldsanering
21 – Eropaf korte bemiddeling		DTT – Definitieve toepassing schuldsanering
22 – Eropaf huisbezoek		Schuldbemiddeling
23 – Eropaf toeleiding inkomensbeheer		Schuldregeling (SR)
Nazorg		Schuldregeling NPS (SR – NPS)
Budgetcoaching		TBD – Tussentijds beëindiging VTT – Voorlopige toepassing schuldsanering

Of persoon een wettelijk of minnelijk traject volgt ten tijde van de dienstverlening;

- Start- en einddatum van de dienstverlening;
- Reden voor schuldsituatie: Deze variabele is zeer slecht ingevuld. Bij 2 procent van de geleverde diensten wordt aangegeven dat de schuldsituatie ontstaan is vanwege aanpassingsschulden, bij de rest van de geleverde diensten wordt geen reden voor de schuldsituatie aangegeven;
- Omvang van de schuld voor aanvang van de geleverde dienst: Bij 84 procent van de geleverde diensten wordt aangegeven dat er geen schuld vooraf bestond;
- Aantal schuldeisers bij aanvang van de geleverde dienst: Bij 83 procent van de geleverde diensten wordt aangegeven dat er geen schuldeisers zijn. Bij de rest varieert het aantal schuldeisers van minimaal 1 tot maximaal 186 (gemiddeld 8 schuldeisers);
- Resultaat van de dienstverlening: Het gaat hier om een variabele die gevuld is met zeer verschillende antwoorden. Er is niet gewerkt met beperkte antwoordcategorieën, maar open antwoorden die handmatig zijn ingetypt.

De gegevens over de reden van schuldsituatie, de omvang van de schuld, het aantal schuldeisers en het resultaat van de dienstverlening zijn in de analyse niet gebruikt.

Data CBS

We maken gebruik van de volgende bestanden van het CBS:

- *Gegevens wettelijke schuldsanering (WSNPtab 2007-2011):*
Dit bestand bevat alle personen die een wettelijk schuldsaneringstraject hebben doorlopen en wordt geleverd door de Raad voor de rechtsbijstand, Bureau Wsnp uit de Centrale Database

Schuldsanering. Variabelen: dag uitspraak Wsnp, dag beëindiging Wsnp en soort beëindiging (homologatie akkoord, faillissement, schone lei, zonder gevolg);

- *Integraal Huishoudinkomen (IHI) 2008-2012:*
Dit bestand bevat alle Nederlandse ingezetenen. Variabelen: huishoudsamenstelling, voornaamste inkomensbron huishouden, besteedbaar inkomen huishouden en woonsituatie (eigen woning, huurwoning met huurtoeslag, huurwoning zonder huurtoeslag). Inkomens per jaar, voor alle huishoudens in Nederland op 31 december van het onderzoeksjaar;
- *Maatwerkbestand uitkeringen, banen en re-integratietrajecten (2001-2013):*
Dit bestand bevat per maand indicatoren die aangeven of de persoon in de betreffende maand gebruikmaakt van WW, verschillende arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, WWB, en/of een startende, lopende of eindigende baan heeft. Ook de variabelen leeftijd, geslacht en etniciteit zijn aanwezig. Het bestand bevat alle personen die op enig moment (in de periode 2009-2013) staan ingeschreven in de GBA;
- *Opleidingsniveau (SSB Hoogsteopltab 2009-2013).* Variabele opleiding¹⁶;
- *Gemeentecode (SSB GBA adresbus 2014):* Variabele gemeentecode. Op basis van dit bestand stellen we ook verhuizingen (verandering in adres) vast;
- *Wanbetalers zorgverzekering (2010-2013):*
In dit bestand staan de (versleutelde) BSN-nummers van alle personen die op 31 december van het betreffende jaar bij Zorginstituut Nederland geregistreerd staan als wanbetaler. Zorgverzekeraars doen opgave van hun verzekerden met een premieachterstand van ten minste zes maanden aan Zorginstituut Nederland.

Data Den Haag¹⁷

Het Den Haag databestand bevat informatie over 8046 schuldentrajecten die zijn afgerond tussen 2004 en 2015 in de gemeente Den Haag (gemeentecode 518). Hiervan kunnen 8034 schuldentrajecten via een versleuteld sofinummer worden herleid naar 7309 personen. Een aantal personen heeft dus meerdere schuldentrajecten afgerond in de gegeven periode. Het bestand bevat de volgende gegevens:

- Geslacht en geboortedatum van persoon die een schuldentraject volgt;
- Begin- en einddatum van schuldentraject;
- Type schuldentraject: Het gaat om 70 procent minnelijke en 30 procent wettelijke trajecten.

Succespercentage van minnelijke schuldentrajecten in het BKR

Het BKR-bestand geeft niet aan of de minnelijke trajecten in de steekproef van 62 gemeenten succesvol zijn afgerond. Het Den Haag bestand geeft dit wel aan voor minnelijke trajecten binnen haar gemeente. Om een indruk te krijgen hoe vaak een minnelijk traject succesvol is afgerond, is nagegaan hoeveel minnelijke trajecten in het BKR-bestand terug te vinden zijn in het Den Haag bestand. Van de 10.359 personen die een minnelijk traject hebben volgens het BKR zijn 480 personen ook met een minnelijk traject terug te vinden in de Den Haag data. Uit de Den Haag data blijkt dat 87 procent van de minnelijke trajecten (416 van de 480 trajecten) succesvol is afgerond. Voor alleen de schuldbemiddelingen geldt dat 353 schuldbemiddelingen ook als zodanig zijn terug

¹⁶ Omdat de hoogsteopltab geen integraal bestand is, is niet van iedere ex-schuldenaar het opleidingsniveau bekend.

¹⁷ Het CBS heeft versleutelde sofinummers aan het bestand toegevoegd op basis van de volgende gegevens in het bestand: adres met peildatum voor geldigheid van adres, geboortedatum en geslacht

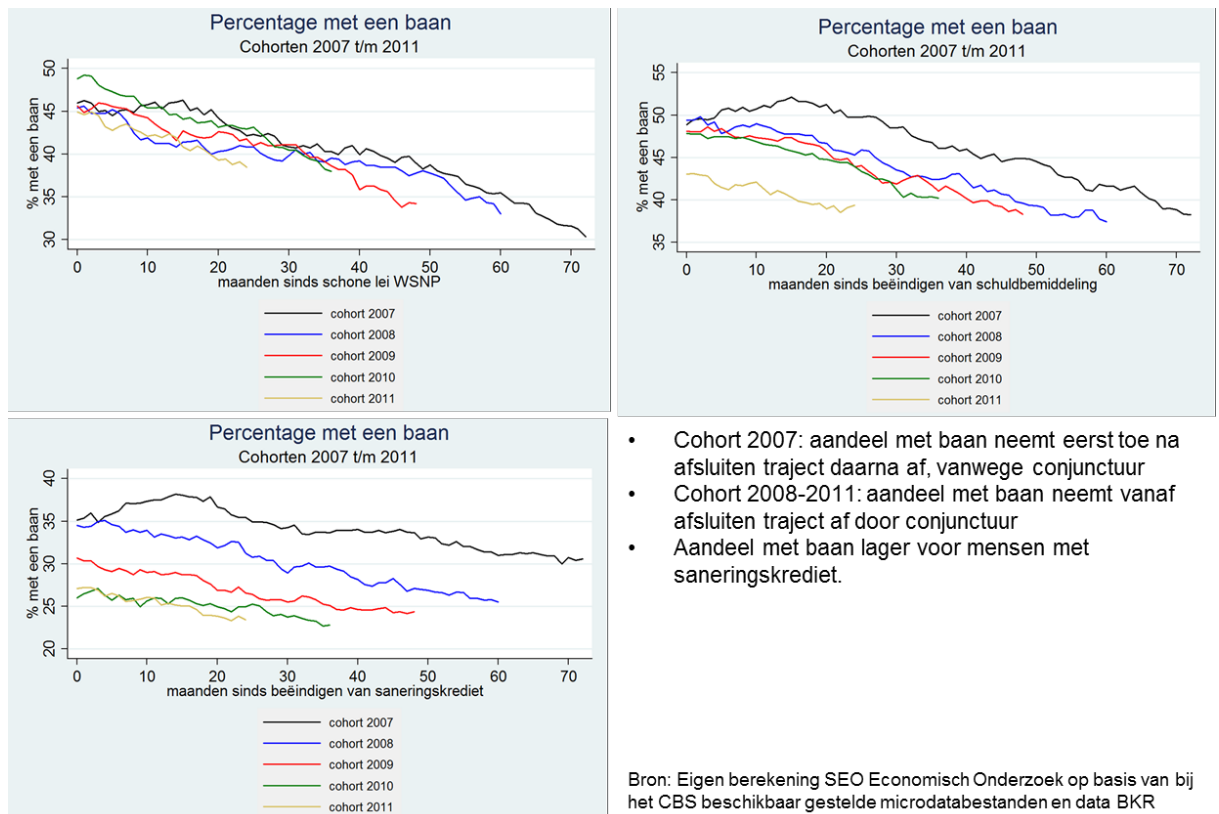
te vinden in de Den Haag data. Hiervan blijkt 83 procent succesvol te zijn afgerond. Wat betreft schuldsaneringskredieten in het BKR zijn er 128 als zodanig terug te vinden in de Den Haag data. Het succespercentage is hier vrijwel 100 procent.

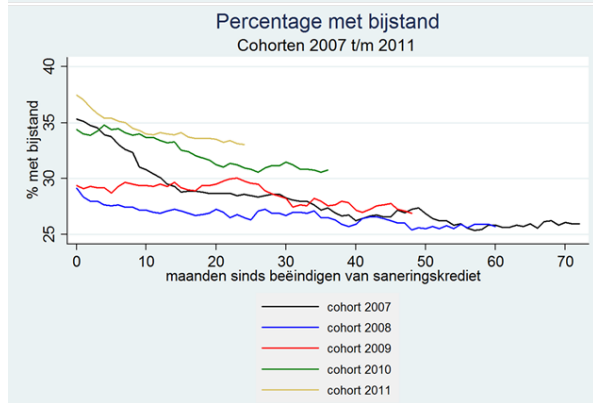
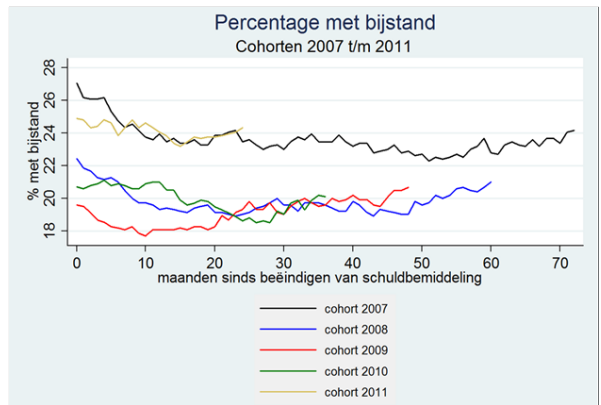
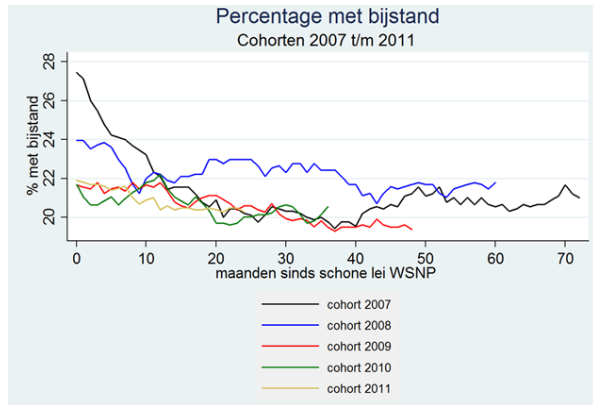
Bijlage B Financiële situatie na traject

In deze bijlage wordt de inkomenssituatie na het traject getoond. De figuren laten het percentage ex-schuldenaren zien met een:

- baan;
- bijstandsuitkering;
- arbeidsongeschiktheidsuitkering;
- WW-uitkering;
- situatie waarin geen van bovenstaande inkomensbronnen van toepassing.

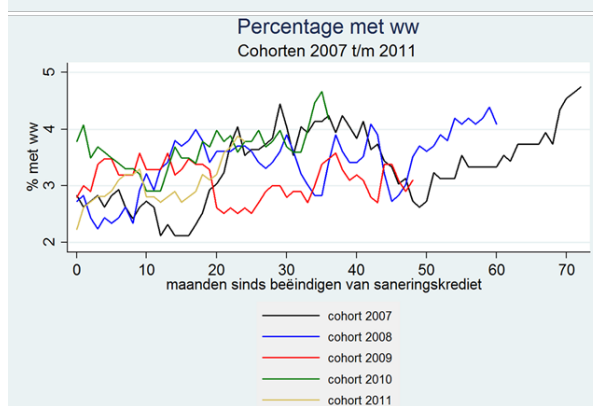
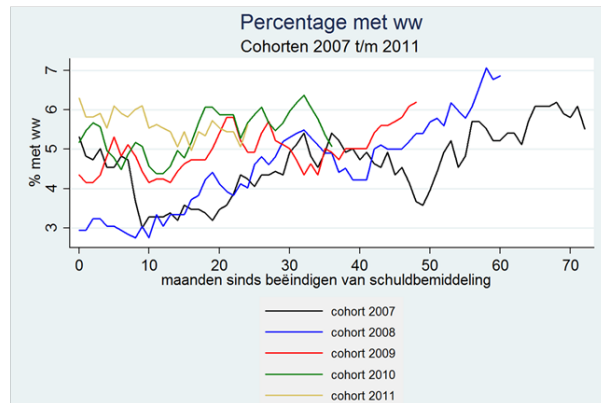
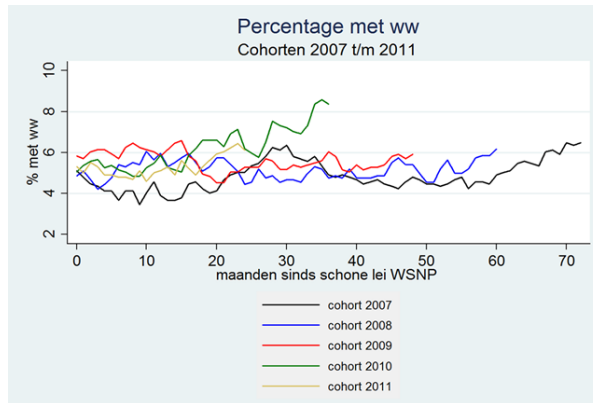
De figuren laten de resultaten zien per type traject (WSNP, schuldbemiddeling en saneringskrediet) en per cohort. Het cohort geeft het jaar van beëindigen van het traject aan. Het cohort 2007 bijvoorbeeld is de groep ex-schuldenaren die in 2007 het schuldtraject heeft beëindigd.

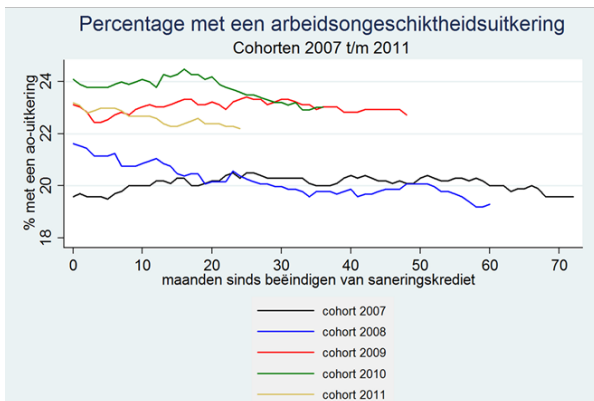
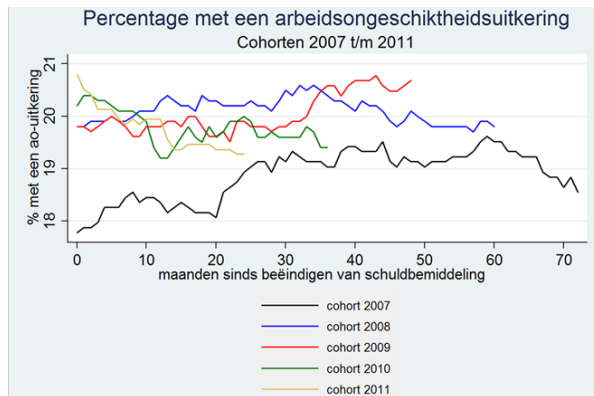
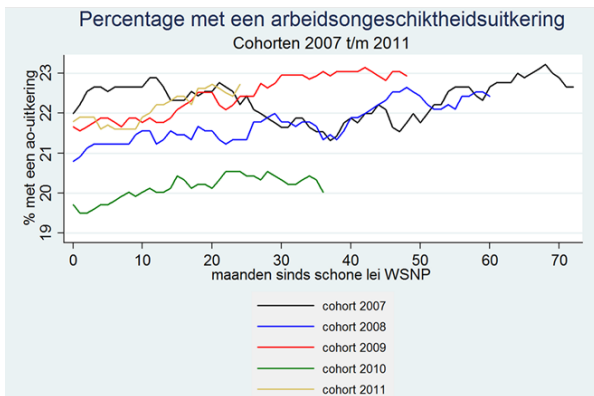
- Aandeel met bijstand neemt af voor cohort 2007
- Voor overige cohorten blijft het aandeel gelijk, behalve voor mensen met saneringskrediet (lichte daling)
- Aandeel met bijstand hoger voor mensen met saneringskrediet

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

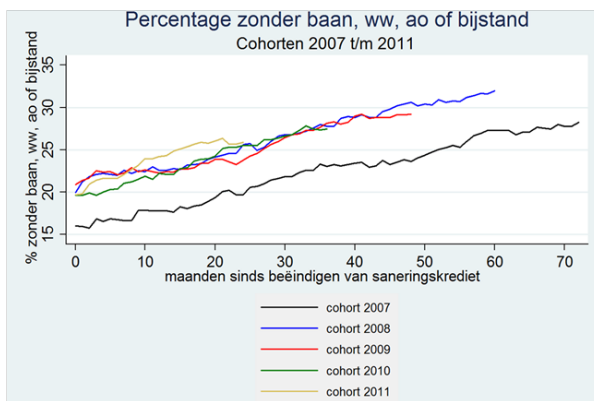
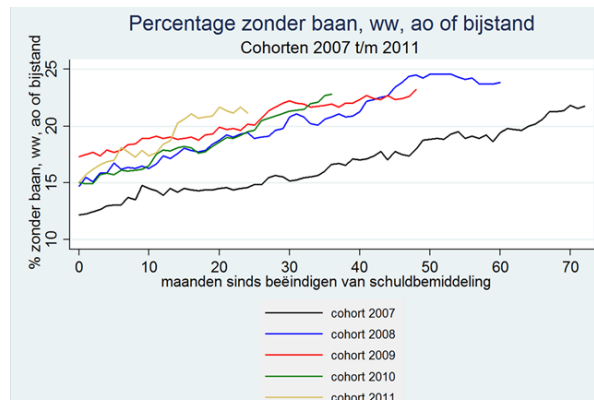
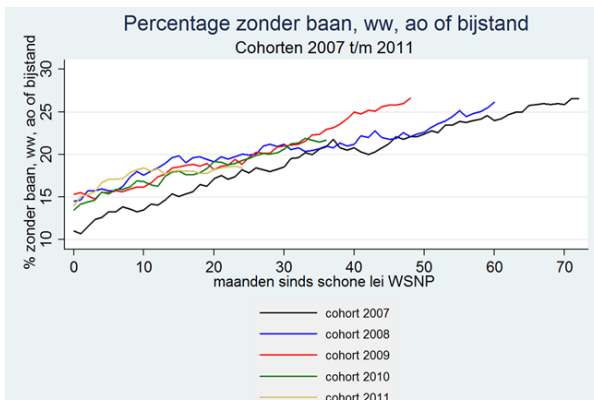
- Aandeel met WW-uitkering ligt lager voor mensen met saneringskrediet
- Aandeel met WW-uitkering verschilt sterkst tussen cohorten voor mensen met minnelijk traject
- Aandeel met WW-uitkering stijgt vooral voor cohort 2008 voor mensen met een minnelijk traject

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

- Aandeel met arbeidsongeschiktheidsuitkering stijgt iets na afsluiten WSNP-traject, blijft ongeveer gelijk na minnelijk traject
- Aandeel met arbeidsongeschiktheidsuitkering in 2007 lager dan in andere jaren voor degenen met minnelijk traject, maar hoger dan in andere jaren voor degenen met WSNP-traject

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

- Aandeel zonder baan, ww, ao of bijstand hoger voor mensen met saneringskrediet
- Aandeel zonder baan, ww, ao of bijstand op moment beëindigen traject kleiner voor cohort 2007 (voor start crisis)

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

Bijlage C Kenmerken terugvallers

Verklaring betalingsachterstand premie Zorgverzekeringswet (random effect logit)	Model 1 coëfficiënt	Model 2 coëfficiënt
WW	0,48 ***	0,5 ***
Baan	0,04	-0,06
Arbeidsongeschiktheidsuitkering (WIA/Wajong)	-0,48 ***	-0,18
Bijstand	-0,01	0,07
Zelfstandig	0,90 ***	1,04 ***
Inkomensbron onbekend	1,76 **	1,37
2 jaar na afronden traject t.o.v. 1 jaar na afronden traject	0,65 ***	0,82 ***
3 jaar na afsluiten traject t.o.v. 1 jaar na afronden traject	0,85 ***	1,13 ***
4 jaar na afsluiten traject t.o.v. 1 jaar na afronden traject	1,00 ***	1,37 ***
5 jaar na afsluiten traject t.o.v. 1 jaar na afronden traject	1,04 ***	1,59 ***
6 jaar na afsluiten traject t.o.v. 1 jaar na afronden traject	1,05 ***	1,65 ***
2011 t.o.v. 2010	0,34 ***	0,25 **
2012 t.o.v. 2010	0,36 ***	0,21
2013 t.o.v. 2010	0,40 ***	0,09
Westers allochtoon t.o.v. autochtoon	0,15	0,06
Niet-westers allochtoon t.o.v. autochtoon	-0,42 ***	-0,45 ***
Gemiddelde leeftijd	-0,07 ***	-0,07 ***
Man t.o.v. vrouw	0,10	0,22
Opleiding middelbaar-hoog t.o.v. opleiding laag	-0,15	-0,24
Opleiding onbekend t.o.v. opleiding laag	-0,13	-0,33 **
Alleenstaand t.o.v. paar	-0,33 ***	-0,27 **
Leefvorm onbekend t.o.v. paar	0,78 ***	0,73 **
Tuiswonend kind t.o.v. geen thuiswonend kind	-0,29 ***	-0,21 *
Gestandaardiseerd huishoudinkomen	-0,45 ***	-0,44 ***
Gemeente 25.000-100.000 inwoners t.o.v. gemeente < 25.000 inwoners	0,00	-0,07
Gemeente 100.000-250.000 inwoners t.o.v. gemeente < 25.000 inwoners	0,18	-0,03
Gemeente met meer dan 250.000 inwoners t.o.v. gemeente < 25.000 inw.	0,27	-0,31
Koopwoning t.o.v. huurwoning	-0,61 ***	-0,37 *
Saneringskrediet t.o.v. WSNP-traject	-0,03	0,94 ***
Schuldbemiddeling t.o.v. WSNP-traject	-0,43 ***	0,93 ***
Begeleiding tijdens traject		-0,13
Budgetbeheer tijdens traject		-1,21 ***
Constante	-3,15 ***	-2,53 ***
aantal observaties	46602	22649
aantal personen	14246	6918

Bron: Eigen berekening SEO Economisch Onderzoek op basis van bij het CBS beschikbaar gestelde microdatabestanden en data BKR

*op 10% niveau significant ** op 5% niveau significant ***op 1% niveau significant

Er is een gevoeligheidsanalyse verricht om te zien of het effect van budgetbeheer komt doordat ook na het traject budgetbeheer wordt ingezet. Dit bleek niet het geval. Dit is onderzocht door een regressieanalyse uit te voeren op de ex-schuldenaren exclusief degenen die zowel tijdens als na het

traject budgetbeheer kregen. Deze analyse leidde tot dezelfde resultaten als de analyse op de hele groep.

De regressieanalyse is ook uitgevoerd op de drie groepen schuldregelingen apart. Ook dit leidde tot hetzelfde resultaat. Budgetbeheer tijdens het traject leidt dus voor alle groepen ex-schuldenaren tot minder terugval.

Bijlage D Begeleidingscommissie en geïnterviewden

Begeleidingscommissie

- Han von den Hoff (Bureau WSNP)
- Geert Lankhorst (Ministerie VenJ),
- Jeannette de Ridder (VNG),
- Wilma Reerink (SZW)
- Erik Rutten (SZW)
- Kosta Skliris (NVVK),
- Eelco Steenvoorde (gemeente Zaanstad),
- Patrick de Wolf (Kredietbank West-Brabant)
- Marloes Zandvoort (Stadsbank Oost-Nederland)

Geïnterviewden bij gemeenten

- Jan Willem Bosman (gemeente Tilburg)
- Aygul Keskin (gemeente Den Haag)
- Jolanda Lenstra (gemeente Zaanstad)
- Marcel Thijssen (gemeente Amsterdam)
- Mario Visser (gemeente Amsterdam)

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl